46ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 450 Կ. ՊՈԼԻՍ, 5/18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1902 ՇԱԲԱԹ 15 ՐԷՃԷՊ 5 ԹՇՇՐԻՆԸ ԷՎԷԼ 1318

JOURNAL ARMÉNIEN
MANZOUMÉI-EFKIAR
38, Grand' Rue de la S-Porte, 38
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ Կ'ՈՒՂՂՈՒԻ ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Պոյոք Սիր Մասասէի, 38
Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ ետ չեն տրուիր։

Մանզումէի Էֆքեար

ՀԱՅԱԿԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنیجه یومی وسیاسی غزتهدر
صاحب امتیازی : اوحانس فرید
اداره خانهسی : باب عالی جادهسنده نومرو ۲۸

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
Պոլսոյ համար	80 ղ.	50 ղ.
Գաւառներու համար	108 »	60 »
Դրսի համար	25 ֆր	13 ֆ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար, տողը 5 գրուշ,
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցմանց համար մասնաւոր պայմաններ։

10 ՓԱՐԱ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ,, ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ 10 ՓԱՐԱ

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԸՄԲՌՆԵՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Խմբագիր Տէր,

Բանաստեղծութեան վրայ կարծիք հարցնելու պատիւ կ'ընէք ինծի։ Պղատոնէն, Որաթիոսէն մինչեւ Թէն և Ռքսքին հազարաւոր գրողներ իրենց կարծիքը, իրենց թուիքը յայտնած են, յաճախ իսկատիպ և երեւմն ատրական։ Ձեմ գիտեր թէ յանկարծ մը չէ՞պիտի ըլլայ իմ կողմէս բառ մը աւելցնել անոնց վրայ, երբ այնքան անշնչան կերպով միայն մասնակցած եմ գրականութեան, աւելի զայն վայելել ջանալով քան արտադրել։ Սակայն քանի որ կը փափաքիք, ինքզինքս ծանրէն նախընտրելու գաղափարը չեմ ուզեր տալ։ Լրագրողին անկախ մեծ միտքերու խորունկ տեսութիւններէն, կը փորձեմ բացատրել իմ անձնական ըմբռնումս, որ շատ պարզ է։

Բանաստեղծութիւնը կ'ըմբռնեմ ես իրրեւ գերարդար մէկ ոյժը զգացման և երեւակայութեան, որ փոքրիկ հպումով մը միայն լոյս, կեանք ու խանդ կ'ընձիւղէ։ Մոգական գաւազանն է այն պարիկին որ կը գեղափոխէ, կ'աղնուացնէ ամէն բան։ Սիրոյ արտայայտումն է ամէն առարկայի վրայ, բերնին ատոր սիրոյ, սաեղգագործ սիրոյ, գուրգուրանքով և գութով հիւսուած ազապատանքներու տաք փարումը՝ դէպ ի կեանքը, անոր ամէնէն տխուր՝ ինչպէս ամէնէն բարեբաստիկ փուլերունմէջ։ լայն, անհատնում զմայլանքը՝ բնութեան բոլոր տեսարաններուն հանգէպ, և գրուքը անոր արարածներուն ամէնէն վեմէն մինչեւ ամէնէն ստորադոյնին համար. մտամիտումը՝ չորցած չիլին առջեւ, որ համատեղութեան մը չոր կենսականութիւն ունի, և նոյնքան իմաստուն օրէնքով մը կազմակերպուած է. թափանցուն իմացականութիւնը՝ ներդգալու համար կաթիլ մը ջուրին գեղը, անոր կոչումը, անոր խորհուրդը, և անհուն երաշտութիւնը որ տիեզերքի ներդաշնակութեան ոգին պարտայայտէ։

Բանաստեղծութեան համար մեծ զարիկ նիւթ չկայ բնութեան մէջ։ Բանաստեղծին համար օրագրագրոյ չունիր, խորտոյտին մարդիկը, անդրդարձ ոգիները չեն միայն վեմը։ Լոռին թեմիկը, շամբին վարսանը, բժշկին մեռաքան ալ վեմ է զինքը կազմակերպող անթափանց գաղանիքին մէջ։ Քերթողը պէտք է ունենայ մանուանդ պարզ և փանաքի էակներու վրայ զմայլելու զգայնութիւնը ռամիկին աւելի, որ վերլուծումի վրայ լոկ գիտէ ոքանչանալ և լուսնին չղջերուն տակ միայն երազել։ Պէտք է բանաստեղծին մոգական մանաւանդ լուսերեսին ցորենի հատիկը որ մարդկութիւնը կը սնուցանէ, և անոր միտքը՝ տապալուն եղեւնիի մը բունին առջեւ անդիմադրելի՝ վերկենցաղէ պատմութիւնը սերունդներու, որոնցմով կը հիւսուի ու կը քակուի մարդկային ճակատագրին հանգոյցը։

Բանաստեղծը, իր դերզգացիկ ներշնչումով, գոյն, ձայն, ալոցք պէտք է տայ ցամաք բառերուն, և տայ նաեւ անոնց՝ կշեռը բոլոր ծառերուն, և ծիծաղը բոլոր երանութիւններուն. փարատէ ձանձրոյթը, տիսիտ թախիծը, վշտակցի սուգերուն, մոռցնէ սրտի զբաղանքները, և տառապանքները մարդկութեան։ Այս պաշտօնին համար, ամէն ժամանակի, միջավայրի և ընկերական ամէն խաւերու յատուկ զանազան միջոցներ պէտք է փնտռէ։ Ուիմպոսի Մուսաները և Դաւիթի Սերովբէները չեն որ քառներորդ դարու խոնջենքներու պիտի կարենային տարել. անոնք բնութեան գիրկը ապրող նախնական մարդուն առոյգ լանջքը կ'ոգեւորէին Եհովայի չունչովը, ամենազոյն մինչեւ հանդուրեանները առաքինութեան և անմահութեան։ Իսկ մեզի համար որ նիւթով չաղուտած, պերճանքի ու գերանուրը հաճոյքներու խոնջային հետապնդող էակներ ենք, քիրթողը պէտք է քարին, դիպակին, ոսկեթին մէջէն քաշէ հանէ բանաստեղծութիւնը։ Ծապաւէնէ եղնարանի մը փեղրտ ատիճաններուն վրայէն պատցնելով, պէտք է վերարդնէ մեր միտքը, մեր հոգին ուր մոխրի տակ կը մնայ կայծը՝ հոգեկան վայելչներու տենչանքով բոցավառուելու պատրաստ։ Քսաներորդ դարու բանաստեղծը պէտք է իր աղբիւրները փնտռէ նոյն իսկ փխրուն լեսուրներու, դերբուկ խարակներու, լօռուա փապարներու և փլատ բաքիներու մէջ, ուր ընութիւնը իր մեծվայելչութիւնը կը պահէ։

Սիրտ ըզքաղ վիշտերը և արիւն արցունք լացնող մահերն անգամ ծաղիկներու և ծարմաչներու դիւթանքովը կը պճնուին հիմայ։ Արցունքը կը ձանձրացնէ, տրտմութիւնը կը հեռացնէ բարեկամները, և սիրելիի մը դագաղին առջեւ՝ ոչ թէ անոր հոգւոյն, այլ անոր համբաւին է որ կը մտածենք։ Վասն զի, աւա՜ղ հոգին և համբաւը նոյնը չեն այնքարիկ կեանքին համար։ Ձերմակ հոգին կրնայ սեւ համբաւով մը արտաքի, եթէ ազատարարները, արցունքի անձնատուր, ստրնի թողի ընեն սին պատշաճութեան և սուտ կեղծաւորութեան պարարքերը։

Ուրեմն մեր բանաստեղծութիւնն ալ պէտք է հագուի վերջին նարանեւութեան համաձայն բարիզեան չէ՞ով, և ձեռնոցներով, քօղիկով ծանկատ՝ պտրտի ծառերուն շուքին տակ արեւէն չտեսնելու համար, եթէ չ'ուզեր որ բոլոր սիրտերուն դուռները իր երկոին գոցուին։ Սարերուն գագաթը կոչած՝ թեթեւ ձորիկը մերկ ուսերուն վրայ, կարտնեզ կուրծքը հովերուն ասած, պատմագրասս Սիրիլան ծաղր ու ծանակ պիտի ըլլար մեր օրերուն։

Որպէսզի բանաստեղծը կարենայ երգել ամէն միջավայրի, ամէն ընկերութեան համար, պէտք չէ իր ոյժը քաղէ արտաքին առարկաներէն, այլ իր հոգիէն, ազնուացնելու համար ամէն բան, գեղեցկացնելու համար ամէն բան։ Հակառակ պարագային, մասնաւոր միջավայրերու մէջ միայն կարելի պիտի ըլլար բանաստեղծութիւն ընել, քանի որ ամէն տեղ սիրոյ խորունկ ցաւերը, տրտաղղ լիճանքները քաղաքացիական իրաւունք չեն վայելեր։ Եթէ բանաստեղծին սահմանուած ըլլար միայն ծիծաղախիտ դարասաներու կանանչութենէն քաղել իր ներշնչումները, եթէ դարավէժ հեղեղներու ձայնէն միայն յօրինէր իր ներդաշնակութիւնները, ինչ պիտի երգեր Բեւեռներու բնակիչը որ ուսիններու վրայ կ'ապրի գիշեր ցորեկ։

Սակայն ճշմարիտ բանաստեղծին սիրտը սառոյցին կորին մէջ իսկ կը ստեղծէ ազամանդի, կարկեհանի, զմրուխտի ծիրանի գօտին։ Անիկայ իր հոգիին գորովովը դիւթանք մը կը հրաշակերտէ բոլոր վայրի բաներէն, որ երբեմն մինչեւ վեմը կը բարձրանայ, երբ մանաւանդ իր տաղերն ալ բառերու և յանգերու երաժշտութեան հմայքը աւելցնեն անոր վրայ։

Ասիկա ըսել չէ անշուշտ թէ ամէն գեղեցիկ ապրաչափութիւն բանաստեղծութիւն է. սակայն տաղաչափութեան ներդաշնակութիւնը որ պարզապէս կիրթ ճաշակի խնդիր է, անհրաժեշտ պայման մը կը նկատեմ քերթուածի մը կատարելութեան։

Ինծի համար բառերու երաժշտութիւնը շատ վեր է նուագի երաժշտութենէն, և անոնց լուսագոյն փայլիլումը շատ աւելի արտայայտիչ՝ քան նկարներու երանգները։ Աղուոր ձայն մը որ կը կարդայ Ռիւքէնէն, Վէրլէնէն տաղ մը, երկնային վայելք մըն է, որոնն ոչ մէկ վայելք կը հաւասարի երկրի վրայ։

Կրնանք ամբողջ օր մը երաժշտութիւն լսել առանց յոգնելու։ Նախ կը զմայլինք, յետոյ կը վարժուինք, յետոյ կը յոգնինք գոնէ ֆիլիքապէս։ Բայց օրերով փակուած մեր սենեակին մէջ կը կարդանք ու կը կարդանք, և ոչ միայն չենք ձանձրանար, այլ և մեր վերացումին մէջ պահ մը կը մոռնանք իրական կեանքը, մեր բանաստեղծին հոգիովը ապրելու համար։

Քանի մը տողէ բաղկացած ստանաւորներ կան, զորս հարիւր անգամ կը կարդայ մարդ, գոց կը սորվի, և սակայն չի յագենար։ Ինչո՞ւ. որովհետեւ բանաստեղծը դրած է անոր մէջ իր հոգիին գոյնը, իր նկարագրին ցոլքը և իր ճաշակին հմայքը։

ՍԻՊԻԼ

Թէրա, 1 Հ-ԿԴ. 1902

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ՆԱՐԵԿԸ

Մի մի այն «Մանզումէ»ի այն ընթերցողներուն յայտնի է, որոնք Թիւ 431էն սկսեալ Թերթ կը գտնեն։ Աշխարհաբար նարեկը բացէն պիտի չծախուի։

ՃԱՆՉԻՒՐ ԴԻՄԱՓԵՐ

ՌՈՒԲԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ

[Գ. ԵՐԿՎԵՑԵԿԻՍ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐ 10.Ը]

Մեր արդի գրականութեան Դանտէն երբէն ի վեր կ'սանայ քմայական վարուցան մը և տարաղնումը՝ հատակագոր երկերու։ Ան պատճառով տակաւին չնկան վայրի մը երեւոյթն ունի Ան իր ցածուլիկ խրմիթներով և կոծաններու վէճավէտուն երիզովը ցանկապատուած ածուներով՝ ուր ծառ ու ծիլ անմամանակ կերպով կը կոճակնան չարունակ։

Այդ սահմանափակ գրական համայնապատկերին մէջ, նոր, փոքրիկ կամ քրիկ քրիկ բուսերիկներէ կը տեսնանք ատեն ատեն ծուխերու վերելքը՝ որ գրական կենդանութիւնը կը չեշտէ ներսի բնակչութեան։ Որբերեան նորուկ կոկուկ և ազուոր մխացող բուսերիկներէն մէկն է։

Զինքը ալպօմիս մէջ տեղաւորել. ան ըղձանքը երբէն ի վեր թառ դրած էր մտքիս մէջ, չի կրնալով սակայն իրաւցուն զայն։ Անձը չի տեսած ինչպէս։ Թրէնիով լուսանկարն ալ ինքնբերեան քանանային՝ մեռնող Դուրեանը չինել տալուն պիտի նմանէր, կեղծ, խեղաթիւրուած, թարգմանուած՝ վերջապէս։ Կ'սարպուիմ խնդրել «Մասիս»ի վարիչէն՝ գրել Իզմիր, իր աշխատակցին, պատկերը տալու համար։

Պատասխանը չուշանար, չիտակ ինծի ուղղուած.—«Ճանչոր Դիմիթրնոզ գը-«րական շարքին մէջ տեղ մը մի՛ տար «ինծի։ Իմ անձանոթի անկիւնս կը նա-«խընտրեմ, ուր եթէ ոչ ծանոթ՝ դէթ «ոչնուած դէմք մը ըլլալ էր խաղալս...»։

Զէ՞ք զմայլիր։ Իր հանեստութիւնը տուն տուած էր անշուշտ տողելու այս արտառուչ պարբերութիւնը, մինչդեռ այլապէս ինք եբէ՞ոտ ալ է։ Ըսի իրեն զատ նամակով մը թէ պիտի ներքը ինք ա՛յն հայկաբանին որ «Հայրմեր»էն բառ մը աւելորդ սեպելով յապաւէր, կամ ա՛յն պատկերհանին՝ որ Աւագ Հինգշաբթի Սեղանը նկարած պահուն՝ առաքեալներէն մէկը բացակայեցնէր կտաւին վրայէն։

Նուաճած էի զինքը. ան չաքթու պատկերը կ'սանամ։ Անոր նայելէ առաջ կարծիք մը թողէք որ յայտնեմ։ Ինծի ծանօթ գրողներ՝ անձերնին չի տեսած՝ երեւակայած եմ իրենց ոճին ու մատնումներուն ճիշդ հակոտնեան, ու չե՛մ սխալած։ Զաւեշտագիր մը՝ զոր ներկայացուցին ինծի՝ Թոյն կը վազէր երեսէն, լուրջ խմբագրականներով փայլող մը՝ տեսայ որ սուիկին մէկն էր իրականութեան մէջ, նաեւ մեխակն ու սոխակը երգող հալումաշ պուէտ մը՝ զոր ցոյց տուին ինծի օգափոխութեանս, դէմքին կարմիր ծեփերովը և դնդերուա առոյգ իրանովը վար չէր մնար կաղնին փսորող փայատէն։ Այս հակոտնէութիւնը չուրը ինկաւ՝ նայելով Որբերեանի դէմքին։ Զեռքիդ եղերքովը պատկերը կորէ ճիպէն ու վար նետէ սանքօրէն ցից օձիքը և ծակտկէն աչքառու փողկապը, պիտի ունենաս գլուխ մը որ մէկ նայուածքով Պարբնը կը յիշեցնէ քեզի։ Օրինակիս մէջ վերէն չի թռայ, ճշմարի՛տ կ'ըսեմ։

«Կ'որոնեմ զուր ու սրտաբեկ
Զեզ չի տուր գերեզմանին,
Շուրջս համայնք վերկենցաղին,
Մտերմութի՛ւն, հաւա՛տք ո՞ւր էք»։

Զէ՞, այն երիտասարդ գրաչէտը որ վերնամարթնիս ազընտոզ այս տողերը հրամցուցած է մեզի՝ ուրիշ կերպ չէի կրնար երեւակայել արդէն։ Խոհուն, հեռուն սեւեռուած, անթա՛րթ բիբեր՝ որոնք մե՛ռօրէն սիրուած սեւութիւնը ունին իր խաւարչուտ մտածումներուն պէս. գունատ, վատած դիմագծութիւն մը՝ ուր ցաւին ցեղումները չեն նիշուած, այլ միապաղաղ անդորրը տառապանքներու համակերպութեան, և ճակատ մը՝ որ իր խիզախ բարձրութեան մէջ Անծանօթին խոհանքը կը խտացնէ։ Ասոնք կ'ըսեմ, միտքով ու սիրտով համոզուած, չէ թէ լուսանկարէն գրանկար մը պատրաստելու դիտումով, վասնզի Ռուբէնի դիակութիւնը աննենգ ապրումներ է իր ներքին կեանքին, կեա՛նք մը՝ որ պատանեկութեանը օրէն տխուր յառաջատուութեամբ մը գացած է յանգիլ իր մահանդարձ մտատին։

Իր «Առաջին հրատարակութեան» պատմութիւնը՝ զոր երկու տարի առաջ «Մասիս»ի մէջ բրաւ, գրած էր վիշտի չունչով մը, կարճ, մկրատուած խօսքերով, ուր կը տեսնայինք Թարբերդի գօլէճին նախկին ասոր՝ իր գրկանքի օրերուն և մերժուած, բզքատուած սիրոյն հետ։ Կարդացէք, հեղ մը ա՛լ կարդացէք տարկա, և այս պատկերը կարկան պիտի գայ անոր քով։

Որբերեան ազգուտ մը է Եղիշին գրականութենէն, կարգ մը ազդուններու մէջ ինքը ամէնէն սատիկը և ամէնէն ինքնատրոյը Թերեւս։ Այդ ինքնատրոյնութեան աղբերակը գտած ըլլալ կը պարտի նորէն իր խկապէս հեգ և անոքիկ կեանքին։ Ըսեմ նաեւ թէ Տէմիրճիպաշեան սխալ հակադրացաւ ուրիշներէ. ատկէ՝ վիժումներ խեղճ գրիչներու, որոնցմէ մէկուն՝ Ե. Գոլանճեանին համար պահած ունիմ սրտիս մէջ տխուր արգահատանք մը։

* *

Ռուբէնի յօդուածներէն մէկը՝ որ 9էն հրատարակած է Գայսէրեանի «Մաղիկ» շաբաթաթերթին մէջ, սա կտորը ունէր՝ որ աչքիս զարկած է.—«Քաղաքակիրթ ազգերու իմաստասէր-«ներուն երկու դասակարգէն, որոնց մին «յօտի» ու միւսը՝ «ոռվին» կը տեսնեն՝ «բան մը անցած է ցոլացիկ մեր հոգի-«ներուն մէջ, այնպէս որ տխուր շուռ-«ռումով մը փոխանակ օգտակարին «հետամտելու, կը դեղեւինք խաչնը-«դտաներու առջեւ»։ Ինչ չնտակ դիտած է, բայց գոնէ ի՛նք գրելու չէր զայն, վասնզի Որբերեան եթէ ոչ յուռեսես, գոնէ մշտապէս Թախծագին մեղան մը գործածած է գրչի իր առ-ջինէկ ելտորումներէն մինչեւ հիմա։ Իր ո՛ր հրատարակութիւնը որ ձեռք առնենք կարդալու՝ մտածումի նո՛յն գորշութիւնը պիտի քսուի մեր ուղեղին։ «Դիւղիս ճամբան» քերթուածէն բեկոր մը տա.

«Կեանքի նաւակն հեռք չի թռ-
ղուց իր ետին՝
Մոռացումը առաւ ինձմէ ա-
մէն բան»։

Եւ երեւակայեցէք այս չեշտը իր բոլո՛ր քերթուածներուն ալ մէջ. «Դեղձանիկը»ին, «Անվերադարձ»ին և միւս-ներուն՝ այնպէս որ լալկան գրականութիւն պիտի կոչէինք իրենը՝ եթէ Ռուբէն չունենար գաղանիքը անոր մէջ կաթեցնելու Արցունքէն առաջ կոտանքը Մորմոքին, և ուրուագծելու՝ խորապեղ անդունդը Մոռացումին։ Միւս Ռուբէնին ու Մակարացիին հետ, Որբերեան պիտի մնայ միշտ ճշմարիտ գրողը, հոգեցունց բանաստեղծը՝ ոչ միայն անոր համար որ իր մէջ ունի բանաստեղծի եռանդը՝ հրահրելու պատրաստ, այլ որովհետեւ ուրիշներու պէս բան գործ չէ ըրած ատրճանչ օրը արտադրելը։ Ակնարկած այդ ուրիշներս տեսանք որ ցամաք հրապարակագիր մը դարձան էն վերջը, կրակարանի այն ածուխներուն պէս՝ զոր ուսնելին կը խառնէ չարունակ՝ չուտով տաքցնելու, բայց չուտով ալ անցնելու սահմանուած։ Դրագէտին եթէ արուած չէ հանճարներու անպառ աւիւնը՝ գոնէ թող աթեղել գիտնայ ան իր գրագէտ հուրը։ Զայնակցող չի կա՛յ, կ'ըսէք այս խօսքիս։

Անցնելով Եղիշին գրականութեան դերբուկներէն, տեսանք նորէն ատղուն մէջ Պետրոս Դուրեանի մը մխալը և զանիկա հասկցա՛ծ մխալը։ Անոր «Լհակը»ին վրայ գրածը բանաստեղծութիւն չէր ամբողջ, երբ կ'երեւակայէր Իզմիրէն անդին Տիանի պատմական լճակը և անոր համար կը գանէր տողեր՝ որոնց մէջ ցաւոտ հեւքը կարանուչ Պետրոսիկին։

Ցիչե՛մ նաեւ թէ Որբերեան արձագանգած է ժամանակին՝ Ցարութիւնեանի «Վաղուան գրականութեան» հարցումին, և չա՞տ ուղիղ արձագանգած. ահաւասիկ կարճ ու թէական տող մը անկէ, որ ամէն բան է սակայն. «Դաւառական գրականութեան գերակշռութիւնը՝ պոլսականին վրայ, չի հասկցա՛ յնչակը»։ Բերա՛նդ պագնեմ, կը պագնեմ՝ առանց Պոլսեցիութիւնս նկատի առնելու։

Դասալքութի՛ւն մըն էր, պիտի ըսենք Որբերեանի անցքը՝ դասատուութենէ դէպ ի աշխարհ առուտուրի. ատիկա չենք կրնար ըսել, երբ միտուբնիս բերենք անգամ մը Սարբեանեաներ եղեալի կեանքը և նմանօրինա՛կ ալ վախճանը. վասնզի ամէնուն չէ տրուած Պէրպէրեանի ներկեւան խարսխիլը սեսուցչական ոլկէգնին մէջ, վերջին փառքէ դափնին չտնելու համար։ Միւս կողմէ անկա կրցաւ չքմեղել արդէն իր ընթացքը «Վարդապետին ցաւը» իր խոսովանութեամբ, զոր Մասիս հիւրընկալեց։ Այդ յօդուածին մէջ տող մը նշմարեցի որ ապահովաբար փոխանուած էր Հիկոյէն. «Մահը անդունդն հետ եղած սակարկութեան մը լրացումն է»։ Մէկ ու կէս բառի փոփոխութեամբ այս մտածումը չակերտի մէջ չ'առնելը չեմ կարծեր որ արդարացում գտնէ։ Ինչ կ'ըսէք։

Բայց թողունք այս տեսակ խիծ ու բիծ որոնելները և փակենք պատկերնիս իր ամէնէն հուժկու և վեհագոյն մէկ քերթուածին յիշատակութեամբը. ՀԱՆԳԻՍՏ. Զի կարդացողը թող ցաւի. ան ինչ խորունկ տողեր՝ ատոր մէջ. պատկերի ինչ սատիկ վսեմներ՝ զոր Որբերեան մեզի ցուցնելու համար հարկ չէ տեսած պրկուելու ոչ տաղաչափութեան կանոններու և ոչ ալ հոթի յանգերու ցանցին մէջ.—«Եղիցի լոյս», ուքառսին արգանդէն մթութիւնը խոյս կուտար.— Ինք ալեւոր, ինք յոգնած էր, ու վիրք ծաւռ, հանգիստի խորշ մը որոնեց.— Եւ յոգնած արարչագործութենէն՝ յօրանջեց Աստուած»։ Ոչ բաւէ։

* *

Իր պատկերը ինծի խրկած ատեն, Որբերեան սա խօսքը կը կցէր Թուղթի պատառի մը վրայ. «Առաւուրի մարդիկ չատ աղէկ կը հասկնան փոխադարձի սկզբունքը»։

Ինչ կը խորհիք, կերպով մը հասկցած չեղա՞ յ «փոխադարձի այդ սկզբունքը», օրթերթի մը էջին վրայ առնելով իր սիրուած անձին ու սիրուած ալ գիրչին արուճանակ պատկերը։

ԹԻՈԴՈՒ.

Ի՞ՆՉ Է ԹԱՏՐՈՆԸ

ԵՒ

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԸՄԲՌՆԵՆՔ ՄԵՆՔ ԶԱՅՆ

ՍԱՍԱԼ ԷՆԹԱՑԵՑՆԵՐ

Տասմը հայելի մըն է՝ ուր կ'անդրադառնայ բնութիւնը։ Թատրոնը տեսարան մըն է՝ ուր ամէն ինչ պարտի և կրնայ անդրադառնալ արուեստին և ներդաշնակութեան մոգական գաւազանին տակ։

Վ. ՀԻԻԿՕ

ԱՌկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ, ամէն անգամ որ թատերական ներկայացումի մը ներկայ կը գտնուիմ, շրջապատուած հայ ընտանիքներէ, ցաւ կը զգամ տեսնելով, թատրոնի մասին կատարեալ տգիտութիւնը անոնց։ Թատրոն կ'երթան անոնք, ինչո՞ւ. — խօսակցելու, տեսակցելու, զուարճանալու, ժամանցի համար վերջապէս։ Ահա՛ թատրոն գացող հայ ընտանեաց ամենամեծ մասին նպատակը. իբր թէ թատրոնը տեսակցելու ժամադրավայր մը ըլլար, զբօսատեղի մը, գինետուն մը վերջապէս։

Թատրոնը մեծ դպրոցն է բարոյականին և գեղարուեստին, ճշմարիտ ու անանուգ պատկերն է կեանքին։ Մեր մէջէն քանինե՞ր կը զգան օգուտն ատոր։ Քանինե՞ր կը ճանչնան մեծութիւնը անոր. հիմա ո՞վ է մեր մէջէն որ կը ծափահարէ վեհութիւնը թատրոնին. ո՞վ ոք։

Աղքատներու նպաստ մը, առի՛թ մը պիտի ներկայանայ, որ թատրոնին դուռնէն ներս մտնեն, բազմին թիկնաթոռին վրայ, ու դիտեն բոլորովին անտարբեր, տեսիլներն ու պատկերները, որոնք կ'անցնին տխուր կամ զուարթ, արցունքով կամ խինդով, երբեմն գուռալով, մերթ ալ արիւ՞ն և անիրաւութեամբ։ Մէկ համեմատաց անոր զանազան իրողութիւնները իր գործքերուն հետ, ո՞վ զուգակշռեց իր պարքներուն հետ այն բազմազան երեւոյթները որոնք անցան այնքա՛ն արագ՝ բեմին վրայէն։ ո՞վ չուզեց կամ փորձեց փնտռել իր, կամ նմանին կեանքին մէջ այն թերայաջողդ տեսիլները՝ որոնք կենդանի կերպով ասկեցան իր աչքին առջեւէն. դարձեալ ոչ ոք։

Ա՛նքան յետամնաց է Պոլսահայը թատրոնին մէջ, ա՛նքան ազէտ բեմական գեղարուեստին մէջ։ Գիտեն թէ թատրոնին մէջ ծափահարել կարելի է, բայց չեն գիտեր թէ ինչ առթիւ պէտք է ծափահարել, կը ծափահարեն հեղինակը կամ դէպքերը, փոխանակ ծափահարելու արուեստը, դերասանը։ Արդեօք իրաւունք չունի՞մ անգամ մը ևս Ռուսահայը մէջ բերելու իբրեւ օրինակ։

* *

Քանի որ առիթ ներկայացաւ, սա ալ ըսեմ թէ, Պոլսահայերը բացարձակապէս անպատրաստ բան մը կը նկատեն դերասանութիւնը. ինչ է ասոր պատճառը. ինչ անպատրաստ բան կը գտնեն դերասանութեան մէջ. ասոր պատճառը իրենք ալ չեն գիտեր, վրդատած եմ. բայց ես կը մտածեմ թէ, քանի որ չունին թատրոնի ճաշակ, բեմական գեղարուեստի զարգացում, շատ բնական է որ, ագիտաբերն այդ եզրակացութեան յանգին։ Ակէ զատ այս առթիւ մասնաւոր վիճաբանութիւններու ատեն, դերասանական գեղարուեստի անպատուութիւնը հաստատող հեաւեաալ ծիծաղելի փաստերը մէջ բերաւ, բարեկամներէս մին. «Դերասա՛ն, հը՛... Նախ որ դրամ չեն շատ հիր, աղքատ կը մնան, երկրորդ շուտ կը մեռնին.»։ Հարուստ չըլլալը մարդուն համար անպատուութի՛ւն է, մեծ գործի մը համար մեռնիլը խոտելի է ուրեմն. ո՞չ ապաքէն դերասանը իր մարդկային պարտականութիւնը կատարած է։ Ուրիշ մ'ալ ըսաւ. «Եղբայր օրինակները աչքիս առջեւ են. դերասաններուն ամէնքն ալ անպատիւ մարդիկ են, արժանապատուութիւն չեն ճանչնար»։ Սխալ տրամաբանութիւն, որովհետեւ բարեկամս մէկ քանի անհատներէ արուեստը կը դատէ, կը դատավճռէ։ Պոլսահայ մէկ քանի դերասաններով կը գնահատէ արուեստը. եթէ անձերէ պիտի վճռենք ինչո՞ւ քիչ մը հեռանալով Անգլիայէն, Ֆրանսա չի մտնենք և դիտենք դերասան ու դերասանուհիներ, որոնք դուքսեր, կոմսուհիներ են ուսումնական, ազնուական գերդաստանի զարգացած անդամներ են վերջապէս։

Ես ալ կը խոստովանիմ Պոլսոյ հայ դերասաններէն մէկ քանիներուն անպատիւ ընթացքներու մէջ գտա.

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջին)

ԱՐՏԱՔԻՆ

ԼՈՐՏ ՌՕԶՊԷՐԻԻ ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Էնքուիթի մէջ, Անգլիացի ազատական արքայական կուսակցութեան ամէնէն ազդեցիկ պետերէն մին, Հարաւային Ափրիկէի հաստատութեան կընքման առթիւ վերջերս յայտարարած ըլլալով թէ ամէն երկպառակութիւն անհետացած է ազատականներու ամէն բաժանմանց միջէւ, Լորտ Ռոզպէրի պէտք տեսած է միջամտելու այն վիճաբանութեանց, որոնց ծագումէ առած է այս յայտարարութիւնը։ Խորհրդարանի անդամներէն մէկուն՝ Մր. Պէլֆի ուղղած իր մէկ նամակին մէջ, Լորտ Ռոզպէրի յայտարարած է թէ՝ ինք կը կը հետեւի այն քաղաքականութեան՝ որուն մասին բացատրութիւն տուած և խօսած էր Զէսթրֆիլտի մէջ խօսած իր մէկ ճառին մէջ։ Լորտ Ռոզպէրի կ'ըսէ այդ նամակին մէջ նաև թէ, եթէ չառնէր իր և ոչ մէկ խօսքը՝ ուղղուած կուսակցութեանց զանազան անդամներուն։ Լորտ Ռոզպէրի ասով հասկցնել կ'ուզէ թէ՝ այն կարծիքի տարբերութիւնները որոնք յառաջ եկած են պատերազմին պատճառաւ ազատականներու զանազան բաժանումներուն միջէւ, կը տեւեն միշտ մնալ և կարելի չէ յուսալ որ արդի պայմաններուն մէջ ազատական կուսակցութիւնը կարենայ իր միութիւնը գտնել։

Այս խօսքերով Լորտ Ռոզպէրի յայտնի կերպով իր դաշը կը պաշպանէ։ Ան քաղաքական կեանքը վերստանձնեց լսելով հետեւ կը յուսար նոր կուսակցութեան մը վարչութիւնը իր ձեռքը առնել, որովհետեւ կը յուսար փոխանցման նախարարութեան մը պետը դառնալ։ Լորտ Ռոզպէրի աղէկ հասկանալով թէ ճշմարիտ ազատականները երբեք չպիտի կրնան ներել իրեն այն ընթացքին որով կլուսաթծանան աւանդութիւնը հոչակեց, հիմա կը ջանայ դարմանել ազատականներու զանազան բաժանմանց միջեւ գոյութիւն ունեցող թիրիմացութիւնը։ Ասիկա խորամանկ խաղ մըն է՝ ուրկէ ազատականները քիթերնուն չպիտի բռնուին հարկաւ։ Սակայն Լորտ Սոզպէրի ուզէ կամ չուզէ ազատականներուն բացարձակապէս անհրաժեշտ է կազմել իրենց միութիւնը։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

Քանի մը օրէն Ֆրանսական Խորհրդարանը պիտի սկսի իր նիստերուն։ Առաջին նիստին մէջ իսկ խորհրդարանականներու մեծամասնութիւնը առիթը պիտի ունենայ յայտնելու իր բաղձանքը։ Խորհրդարանական արձակուրդներու միջոցին, Բոմպի դահլիճը հրցաս ինքզինքը ցոյց տալ։ Միաբանութեանց վրայ դրուած օրէնքներու գործադրութեան առթիւ, ան ապացոյցը տուաւ կորովի մը որ անկէ կը սպասուէր արդէն։ Հաստատեց նաև թէ այդ Խորհրդարանը վճռապէս որոշած է իրականացնելու հանրապետական և հակակղերական ծրագիրը։ Այն խումբերը որոնք այս հանրապետականներու ամբողջութիւնը կը կազմեն, պատճառ մը չունի ուրեմն երես դարձնելու այս Խորհրդարանէն, ուր առաւել կամ նուազ ներկայացուցիչ ունին ձախակողմեանները։ Այս պայմաններուն մէջ, պէտք է համոզուիլ ուրեմն որ՝ այն վիճաբանութիւնները զորս առաջադրութիւն ունին աջակողմեանները յարուցանելու, անվաւեր միաբանութեանց դէմ ձեռք առնուած միջոցներուն առթիւ, պիտի յանգին նախարարական փայլուն յաղթանակի մը։

Այս միջոցիս Ֆրանսայի մէջ հակակղերական պայքարը ամուր հիմ բռնած է։ Մինչ որ պէտք է ներկայիս, Ֆրանսայի համար, առանց այն գործնական բարեփոխութիւններն են, որոնց վրայ պիտի դարձնուի հանրապետականութեան սկզբունքը։

Ի ՏԱԼԻԱ

Հռոմէ հասնող բոլոր լուրերը կը համաձայնին կարծելու թէ՝ Մանարտելլի-Ճիոլիթթիի խորհրդարանին կացութիւնը առաւել քան երբեք ապահովուած է։ Ցայտնի է թէ այդ խորհրդարանը իրեն դէմ ունի աջակողմեան քանի մը կուսակցութիւններ, որոնք կը դժգոհին թէ՝ զիջումներ եղան ընկերվարականներուն։ Վերջին նստաշրջանին միջոցին, աղմկալից վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան այս հարցին մասին։ Մասնաւորապէս Մ. Ճիոլիթթի, բուռն կերպով պաշտպանեց ինքզինքը և նոյն ինքն իր պաշտպանողական ճառը, խորհրդարանական գործունէութեան մը ծրագիրն էր։ Մ. Ճիոլիթթի չի ծածկեր իր մտադրութիւնները՝ աշխատաւորներուն ընելիքներուն նկատմամբ։

Մ. Մանարտելլիի ճամբորդութիւնը, իրեն առիթը տուաւ մեծ յաղթանակի մը։ Իտալական ամէն թերթերը, առանց բացառութեան համաձայն կը յայտնեն թէ այդ ճամբորդութիւնը պիտի ծառայէ ամրացնելու իր նախարարութիւնը։

ՊՕԼԻ ՊԵՏԵՐԸ ԲԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Պօթա, Տէվէթ և Տըլարէյ զօրավարները Բարիզ հասան ժամը 1ին։ Կայարանին մէջ անթիւ բազմութիւն խռնուած էր, որ խանդավառ ընդունելութիւն մը բրաւ անոնց։ Սպասման սրահը կարգադրուած էր անոնց ընդունելութեան համար։ Կառախումբը հասնելուն աղաղակ մը կ'ողջունէ զօրավարները «Կեցցեն Պօէրները»։ Զօրավարները կ'իջնեն վագոնէն։ Կառախումբին մէջ գտնուող ճամբորդները դէպի վագոններուն դուռը յառաջանալով կը ծափահարեն Հարաւ—Ափրիկէի երեք հերոսները։

Խնդալից թափօրի մը մէջէն զօրավարները կ'առաջնորդուին սրահ ուր Մ. Բոլիա կ'ողջունէ զիրենք։ Թարգման մը անգլերէնի կը թարգմանէ Մ. տը Բոլիայի խօսքերը, որ նախ բարի գալուստ կը մաղթէ զօրավարներուն, և կ'ըսէ թէ, Ֆրանսա միշտ բարեացակամ եղաւ Պօէրներուն համար, և կ'ըսէ թէ հակառակ առ երեւոյթ հակադարձ իրողութեանց, Ֆրանսա անխախտ հաւատք ունի պօէր ժողովուրդին ապագային վրայ։ Մ. Բոլեա կը վերջացնէ զօրավարներուն ընծայելով բարեկամութեան երաշխիքը Ֆրանսայի, որ կ'ըսէ, ինչպէս անցեալին նոյնպէս ալ ներկային ու ապագային մէջ պիտի ընէ պօէր ժողովուրդին ինչ որ կրնայ։

Պօթա զօրավար անգլերէն կը պատասխանէ և շնորհակալութիւն յայտնելով իրենց ցոյց արուած համակրանքին, կ'աւելցնէ. «Շատ տառապեցանք մենք։ Պարտաւորեցանք հաշտութիւն կնքել, որ ինչպէս մեզի նոյնպէս ձեզի համար էր»։ Պօթա զօրավարը յոյս կը յայտնէ որ Պօէրներուն ուղածը պիտի տրուի, որովհետեւ իրենք օրինաւորապէս զէնքնկեց եղան և որոշում տուին հաւատարիմ հպատակներ ըլլալու։

Երեք ուրիշ ճառախօսութիւններէ ետքը, զօրավարները կը մեկնին սրահէն և դժուարաւ կը ճեղքեն բազմութիւնը՝ կառք մտնելու համար։

Զօրավարները ամէն կողմ խանդավառ ընդունելութեան մը կ'արժանանան։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՎԻԵՆՆԱ, 16 հոկտ.—Այսօր տեղի ունեցաւ Աւստրիոյ Երեսփ. Ժողովին բացումը։ Ելմտական նախարարը ներկայացուց 1903 ի ելմտացոյցը։ Նախատեսուած ծախքերու ամբողջ գումարն է 1,726,225,436 քորոն եւ հասոյթներունը 1,726,643,263 որով 417,827 քորոն աւելի են հասոյթները։ Ծախքերուն մէջ կայ երկու միլիոն քորոնի յատկացում մը Կայսեր անձնական գանձուն համար։

Յետոյ նախարարապետ Մ. ֆոն Բէրպէր, քաղաքական կացութիւնը պարզելով, յայտարարեց թէ այն սկզբունքները, զորս երկու կուսակցութեանց երեսփոխաններուն հաղորդած է լեզուներու խնդիրը կարգադրելու համար, նպատակ ունին օրէնքին հիման վրայ գործնական կանոնաւորում պատրաստել այդ խնդրոյն նկատմամբ։ Նախարարապետը մերժեց այն խօսքը թէ նախարարութիւնը հակառակ եղած ըլլայ Չեհ ազգին. հրաւիրեց երկու կուսակցութիւնները, առանց կանխակալ կարծիքի, քննել կառավարութեան առաջարկութիւնները։ Մ. ֆոն Բէրպէր, Հունգարիոյ հետ եղած պետական պայմանագրութեան մասին ըսաւ թէ կառավարութեան միակ նպատակն է անտեսական միութիւնը պահպանել միապետութեան երկու երկիրներուն միջեւ։ (Ծափահարութիւններ)։ Գերմանները ծափահարեցին այդ խօսքերը, իսկ Չեհերը ուժգնապէս բողոքեցին։ Այս վերջիններուն պահանջումին վրայ վաղը վիճաբանութիւն պիտի կատարուի՝ նախարարապետին յայտարարութեանց վրայ։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ. — Հանքաձուխի խնդիրը կարգադրուեցաւ։

— Պատերազմական նախարարութիւնը հրամայեց կանոնաւոր բանակին թիւն 58600 հոգի զեղչել։

ՊԵՐԼԻՆ.— Գերմանիոյ Խորհրդարանին մէջ նախարարապետ ֆոն Պիւլով կոմսը յայտարարեց թէ, մաքսային սակացոյցի ծրագիրը թէ՝ երկրագործութեան և թէ գերման ճարտարագործութեան շահերուն կը ծառայէ եւ թէ խորհրդարանական սկզբունքին համար վտանգաւոր պիտի ըլլայ, եթէ այդ ծրագիրը լրջօրէն վիճաբանութեան չենթարկուի։ (Ծափահարութիւններ)։

—Պօթա, Տէվէթ ու Տըլարէյ զօրավարները Պերլին հասան և մեծ խանդավառութեամբ ընդունուեցան ժողովուրդին կողմէ։ Իրիկունը գումարում մը կատարուեցաւ ի պատիւ զօրավարներուն։ Պօէրներու նպաստամատոյց յանձնաժողովին նախագահը Պօթայի յանձնեց 200,000 մարք, արդիւնք՝ կատարուած հանգանակութեանց։

ԼՈՆՏՈՆ.—Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովը, այսօր բացուեցաւ։ Մր. Պալֆուր ծանոյց թէ վարկի ծրագիր մը ներկայացուած է՝ հաշտութեան պայմանները գործադրելու համար։

ԲԱՐԻԶ.— Հանրապետութեան նախագահը և Ցունաստանի Թագաւորը, այսօր այցելութիւններ փոխանակեցին։

—Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին մէջ, այսօր շարունակուեցան կրօն. միաբանութեանց մասին եղած հարցապնդումներուն վիճաբանութիւնները։ Բուռն միջադէպեր պատահեցան։ Նիսէն եկեղ մենամարտի հրաւէրներ եղան երեսփոխաններու Ռիվիէռ։ Վիճաբանութիւնը երկուշաբթի պիտի շարունակուի։ Բաւական ատենէ մեծամասնութիւն մը կը զուշակուի ի նպաստ նախարարութեան։

Խաղաղութեան համաժողովը այս առտու բացուեցաւ առանց միջադէպի։

ԹՈՒՆԻԶ.— Լէոբոլտ թագաւորը որ Պիարից կ'երթար, այսօր կեցաւ Թուլուզի մէջ և այցելեց քաղաքը։

ԱԹԻՆՔ.— Գերմանիոյ կայսրը, Իտալիայէն վերադարձին, այցելութիւն պիտի տայ Ցունաստանի արքայական զերդաստանին։

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԷՆ.— Արտաքին գործոց նախարար Մր. Հէյ, քննելէ ետքը Բանամայի ջրանցքին նկատմամբ Մ. Նոքսի տեղեկագիրը, որոշեց շարունակել Ռուսմպիոյ հետ վերջնական բանակցութիւնները՝ ֆրանս. ծրագրին աւարտմանը համար։

ԱՅՍՕՐ

Զորոդոդ էջին մէջ, կը հրատարակեմ վերջին մասը՝ Բոլոնիացի Վիպասան Սէմիէվիչի ուսումնասիրութեան, Զոլայի գրականութեան վրայ, որ այնքան հաճոյով կարդացուեցաւ մեր ընթերցողներուն կողմէ։

ՍԷԼԱՄԼԸԳ ՐԷՍՄԸ ԱԼԻՍԻ

Տիւնքի ճիմաա կիւնիւ Սէլամլըգ ըէսմը պլիսի Համիտիյէ ճամի էրէֆինէ իբրա պուրլումուշ տը։

ԹԷՊԼԻՂԱԹԸ ՐԷՍՄԻՅԵԷ

Տիւնքի ճումաա կիւնի Սէլամլըք ըէսմը պլիսիսնէն սօնրա, չուեան պուրլուան միւսատէի Սէհիեէի հազրէթը Թաճարի իւզէրինէ, Ֆրանսա քէպիրի քէպիրի էսալէթլու Մ. Գոնոթան հազրէթլէրի, պատէ Ֆիլէմէնք սէֆիրի էսալէթլու Մ. տիւ Վիւքէրլէն հազրէթլէրի սուրէթը դայրը ըէսմիէտ հուզուրը Շէվքէթմէվֆուրը հազրէթը Թաճարիսէ չէրէֆ միւսիւլէ նաիլ օլմուշլար տը։

ՆԵՐՔԻՆ

ՊՈՒԼԿԱՐ ԽՈՌՎԱՐԱՐՆԵՐԸ

(Պատմական զեկոյց)

Սէրէզ գտնուող Կայս. Թ. զօրաբաժինին, Գ. զօրաքանակին հրամանատարները և Սէլանիկի կուսակալութիւնը հեռագրով մը ծանուցին թէ ութ-տասը օր առաջ Սէրէզի գաւառին Բաղլըքի ու Ճումաա Պալայի կողմերը կարգ մը Պուլկար աւազակներ զինեալ վիճակի մէջ երեւան եկած, չիսթութիւն ու խռովութիւն յարուցած են և այդ կողմերու քանի մը գիւղերու Պուլկար ժողովուրդը իրենց հետ միանալու հրաւիրած են. իսկ նոյն ժողովուրդը, աւազակներուն կողմէ եղած այդ թելադրութեան ու ճնշման ազդեցութեամբ, իրենց գիւղերէն հեռացած ու լեռները փախած են։ Ատոր վրայ, հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուելով, Սէրէզ գտնուող Թ. զօրաբաժինին հրամանատար Իպրահիմ փաշայի հրամանին տակ եղած զինուորներէն մաս մը ղրկուած է աւազակներուն գտնուած տեղերը, և նոյն խռովարարները պաշարելու և զանոնք զըսպելու մասին պէտք եղած անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնուած են։ Օսմ. զինուորներուն վերջին ծայր աչալուրջ ու կանոնաւոր յարձակումներուն շնորհիւ, այդ աւազակները ցիրուցան փախած են և ատոնց մէկ մասն ալ ձերբակալուելով յանձնուած է Բ. Արդարութեան։

Գալով այն գիւղացիներուն որոնք աւազակներուն հետ լեռները գացած էին, ատոնց մեծ մասը, տեսնելով որ կայս. զինուորներուն զօրութեան հետեւանքով աւազակները ցիրուցան եղած են, յայտարարած են թէ արդէն աւազակներուն բռնադատութեանը տակ իրենց ընակարանները լքելով լեռները քաշուած էին. ուստի ներողութիւն խնդրելով սկսած են իրենց գիւղերը դառնալ և մինչեւ իսկ աւազակներուն կողմէ իրենց տրուած զէնքերն ալ պիտի յանձնեն։

ԱԶԻՄԱՐՀԱԲԱՐ ՆԱՐԵԿ

Թարգմանեց ՔԱՄԻՄ

ԿԱՐԴԱԼ ԵՐԲՈՐԴ ԵՐԵՍԸ

ԽՆԱՄՈՎ ՊԱՀԵՑԷՔ ԹԻՒԵՐԸ

20—120

սկսած են տեղական կառավարութեան յանձնել։ Կարգ մը գիւղացիներ ալ նկատելով որ իրենց այդ ընթացքին համար պատասխանատու են կառավարութեան հանդէպ և յանդիմանութեան արժանի չէին համաձայնած իրենց գիւղերը դառնալուստի խնդրուած էր որ ատոնց համար ալ կայս. զթութիւն ու ներողութիւն շնորհուի։

Արդ, Վեհ. Սուլթանը նկատելով որ ատոնք զղջում և հնազանդութիւն կը յայտնեն ու ներողութիւն կը հայցեն, Իր զթառատ ողորմութեամբը բարեհաճեցաւ ներում շնորհել անոնց և արտօնել որ գիւղերնին վերադառնան. և հրամայեց որ այդ շնորհները տեղական կառավարութեան և իրենց կրօնաւորներուն միջոցով հաղորդուին այդ գիւղացիներուն։ Եկած հեռագիրները կը յայտնեն նաև թէ քանի մը օր առաջ երեւան եկած այդ աւազակութեան արարքները, ձեռք առնուած միջոցներուն շնորհիւ բնականաբար չի կրնալով շարունակուիլ անդորրութիւնը հաստատուելու վրայ է, եւ շատ քիչ ժամանակէն ո և է հետք պիտի չմնայ այդ աւազակութիւններէն։»

ՎԵՀԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ.—Պէլճիքայի Էլչիլօյ թագաւորին, Վեհ. Սուլթանին ուղղած մէկ ինքնագիր նամակը, պելճիական դեսպանատան կողմէ Բ. Դրան յանձնուեցաւ։

ՀԷՐՍԷԿ-ՊՈՍՆԱՑԻ իսլամ աղաքներէն մաս մը կայս. հրամանով ամէն տարի ուսում պիտի առնեն Պոլսոյ վարժարաններուն մէջ։ Այս տարի 12 Պոսնացի և 3 Հէրսէքցի իսլամ աղաք կը բերուին Պոլիս այդ նպատակով։

ԾՈՎԱՑԻՆ նախարար Հասան Հիւսնի փաշայի բժիշկները տրտնած են Ն. Բարձրութիւնը դուրս ելլել իր ընակարանէն այսօրուընէ սկսեալ։

ԹՈՒՐԲԻԱ ԵՒ ԲՈՐԹՈՒԿԱԼ.— Գրած էինք արդէն թէ՝ Օսմ. և Բորթուկէզեան կառավարութիւնները փոխադարձ դեսպանութիւններ պիտի հաստատեն երկու մայրաքաղաքներուն մէջ։ Լիզբոնայի մէջ հրատարակուող թերթ մը կ'ըսէ թէ, Բարիզի արդի բորթուկէզեան դեսպանը Պոլսոյ դեսպան պիտի ընտրուի։

ԴԵՍՊԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ.— Ֆրանսական դեսպանը արձակուրդով Պոլսէն Բարիզ կը մեկնի։

—Անգլ. դեսպանը երէկ ճամբայ ելաւ Իզմիրէն «Իմոճէն» պահականաւով Պոլիս գալու համար։ Դեսպանը վաղը հոս կը հասնի։

—Հոլանտական դեսպանը երէկ Պոլիս եկաւ Լա Հէյէն։

—Սերպիոյ դեսպանն ալ արձակուրդով Պէլկրատ կը մեկնի մօտ օրէն։

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Օլիա Թագուհին այս առտու կեսուն «Ամֆիթրիթ» զբօսանաւովՎոսփորէն պիտի անցնէր, Թարապիայի առաջեւն առնելով իր անձնական քարտուղարը, Օր. Սօֆի Պալթաճին։

ԱՆԱՏՕԼՈՒԻ երկաթուղիի ընկերութիւնը Կայս Իրատէով արտօնուեցաւ երկաթգծականութիւն գործածել հարկ եղած չարժիչ ուժերուն և վերամբարձ գործիներուն համար, ինչպէս նաեւ Հայտար Բաշայի քարափին մթերանոցներուն և անոր յարակից տաղաւարներուն մէջ, Վեհ. Սուլթանին այս հրամանը բացառիկ առաւելութիւն մը կ'ընծայէ Հայտար Բաշայի նաւահանգիստին։

ՏԷՍՕՅԷ Լէվանթ Լիմիթ ընկերութեան «Թարպիկ» շոգենաւին առաջին ճամբորդութեան համար սարքուած հանդէսը Դշ. օր կատարուեցաւ Վառնայի առջեւ, Ֆերտինանտ իշխանին, Բլէմանթին իշխանուհիին, ինչպէս նաեւ քանի մը նախարարներու ներկայութեան։ Հանդէսէն ետք հացկերոյթ մը տրուեցաւ հիւրերուն։

ՀԱՆՐ. ՊԱՐՏԷԻ վարչութիւնը հոկտ. 28ին Կ. Պոլսոյ իր կեդրոնին մէջ պիտի կատարէ չերամբուծական քանի մը քննիչներու մրցումով ընտրութիւնը. այդ մրցումին մասնակցելու իրաւունք ունին միայն Թուրքիոյ երկրագործական վարժարաններուն և Պրուսայի չերամբուծական վարժարանին շրջանաւարտները։

ՄԱԽՍՈՒՍԷԻ շոգենաւերուն Բարքէօյի կամուրջին վրայի նաւամատոյցին տոմսավաճառներու խլիկները պիտի նորոգուին և Ս. կարգի ուղեւորներու համար ալ մասնաւոր սպասման սրահներ պիտի շինուին։

ՔԱՐԱՆԹինԱ ԵՒ ՔՕՂԷՐԱ.— Կամրջի մէջ կասկածելի հիւանդութիւն մը երեւան ելած ըլլալով, Պէյրութ գտնուող Տր. Պետոնքովսքին նոյն տեղը պիտի երթայ հիւանդութիւնը քննելու համար։

— Առողջապահական Խորհուրդին որոշումով Կազայի ժամանումներուն դէմ դրուած 10 օրուան քարանթինան պիտի գործադրուի նաև Պէյրութ գտնուած մասին համար, այս քաղաքի մէջը չըլլալով.

—Պուլկարիա և Ցունաստան ջնջեցին Իզմիրի ժամանումներուն դէմ դրած իրենց քարանթինան։

—Եգիպտոսի մէջ առջի օր քօլերայէ 78 դէպք և 74 մահ։

ՕՍԱՑԻՆ ԿԱԶԻ տուրքին գործառնութեանց համար, Բաղաքապետական խորհուրդը խնդրեց Բ. Դռնէն որպէս զի արտօնէ զինքը 18 նոր քարտուղարներ գործածել, իսկ այդ տուրքին գանձումներն ալ յանձնել Թաղապետական բարպանաներու 100ին 3 վարձքի մը փոխարէն։

ՄԱՀ.—Վերաքննիչ Ատեանին իրաւաբանական հիւրին անդամ Խալիլ Նէյէթ պէյ, որ Պալայի ատիճան ունէր, մեռաւ նախընթաց գիշեր և հետեւեալորը յուղարկաւորութիւնը կատարուելով Թաղուեցաւ Էյիւպի մէջ։ Հանգուցեալը 74 տարու էր։

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ.—Պերլինի մէջ մօտերս գումարուելիք Թոքախտի համաժողովին, Օսմ. կառավարութիւնն ալ պիտի մասնակցի յատուկ ներկայացուցիչով։

ՇԲՋՈՒՆ վաճառողներուն արգիլուած էր բազմամարդ փողոցներուն մէջ կենալ, որպէս զի արցունդարձին արգելք չըլլան։ Այս օրէնքը ցարդ գործադրուած չըլլալով, Քաղաքապետութիւնը կրկին անգամ ծանոյց Թաղապետութեանց, որպէս զի այդ տեսակ չրջուն վաճառողները արգիլուին հրապարակ տեղեր կենալէ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏՈՒՆԻԴԳՐՈՒՕ.—Խաղիւղցի պատմաբի Բաֆայէլ իր 3 տարու մանչ զաւակը Իտալիոյ, Վասիլիք անուն կնկան մը տունը կը ղրկէր ցորեկները, իբր գպրոց։ Երեքշաբթի օր ոստիկան Վասիլիք կուգայ Բաֆայէլի իմացնել թէ, զան յանկարծակի մեռած է։ Ցղեկին հայրը և Թաղապետական քննիչը, երբ հոն կ'երթան կը տեսնեն որ զուն երեսին և մարմնին այլեւայլ մասերուն վրայ ուռեցքներ և ընդհարումի նշաններ կան։ Քննութիւնները առաջ կը տարուին։ Վասիլիք նախ կ'ըսէ թէ զան ամիսէ մը վեր փոխարութիւն ուներ և անոր հետեւանքով մեռած էր. և ետքն ալ կը յայտնէ որ զան առտուն եկած և պառկած էր ու ժամը վեցին երբ զան արթնցուցած էր, տղեկը բարկանալով սկսած էր բարկութենէն ինքզինքը գետինը զարնել ու գլխարիլ, ասա ատկից առաջ եկած էին վերքերը։ Ոստիկանութիւնը հաստատելու համար թէ զան ծեծէն մեռած է թէ յանկարծամահ եղած է, երեկ դիաղնութիւն կատարեց։

ԳՈՂԵՐ.— Երկուշաբթի իրիկուան դէմ Գատրգիւղ, Մօտա, գողեր մըտնելով Հոլանտական հիւպատոս Տր. Բիեէթերզի տունը, գողցած են սեղանին արծաթեղէնները և ուրիշ առարկաներ 500 ֆր. արժէքով։ Նոյն օրը գողեր մտած են նաև Սըր Վիթալի և Քիւշիկ օղլուի Մօտայի տուները։ Գողերը կը փնտռուին,

ԿԱՄՈՒՐՋԻՆ ՄԵԾ ԱՐԿԱԾԸ

Երէկ ժամը 8ին ատենները, մեծ արկած մը պատահեցաւ Բարաքէօյի կամուրջին վրայ։ Թոփխանէ բնակող 12 տարու Իզմիրցի Սատուլլահ անուն տղան երէկ երբ նոյն կամուրջին տակ, տուպպայի մը վրայէն ձուկ կը որսար ծովը ինկաւ դիպուածով։ տղուն ինկալուն վրայ, Բաքիէմմունցի Հիւսէյին Իպրահիմ անունց նաւավար մը ազատեց զայն և նաւին վրայ բերելով ուրիշներու հետ տղան գլխի վար կախեց փորի ջուրը պարպելու համար։ Այս տեսարանը դիտելու համար խուռն բազմութիւն մը խռնուեցան կամուրջին այդ կողմը որ ատեն երկաթ ցղերը այդքան մարդոց ճնշումին չդիմանալով, քակուեցան իրենց տեղերէն և իրենց հետ միասին ծովը թափեցին բազմաթիւ անձեր՝ մեծ իրարանցումի մը և վայնասունի մը տեղի տալով. քսոյց ամէն կողմէ օգնութիւններ հասնելով ազատեցին ծովը թափողները։ Այս անկումին մէջ ոմանք երկաթ ներուն զարնուելով վիրաւորուած են և ոմանք ալ ծովին մէջ խեղդուած։ Արամ անուն երիտասարդի մը սրունքը կոտրած է, իսկ այլեւայլ կողմերէն վիրաւորուած են Ամմէա, Եահեա, Իսա, Ալի, Պահրի, Վասիլ անձերը և քանի մը տղաք, որոնցմէ ոմանք հիւանդանոց ղրկուած են։ Մեռնողներուն թիւը յայտնի չէ տակաւին. Օսման անուն սուղակ մը իջաւ արկածէն ետք նոյն տեղը, բայց ժամանակը ուշ և տեղը աղմտ ըլլալով այսօրուան յետաձգուեցաւ դիակի խուզարկութիւնը։

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

55. Ամուսնաթողութեանց և մահերու յատուկ իլմուխապէրները ձրի կը տրուին։

56. Նախորդ յօդուածներուն մէջ յիշուած պատահական դէպքերու յատուկ տպուած իլմուխապէրները գաւառակին Գայմագամին կողմէ մուրտակի փոխարէն կը յանձնուին Մարդահամարի պաշտօնէին։ Մնունդի, ամուսնութեան և բնակարանի փոփոխութեան իլմուխապէրներէն առնուելիք ծախքին կէսը Իմամին, Մուխթարին և հոգեւոր պետերուն կը թողուի, և միւս կէսը ու Օսմանիէ Թէղգէրէին ծախքը՝ Պետական մնուցկին կը յանձնուին։ եւ երեք ամիսը անգամ մը, ատոնց հաշիւը ցոյց տուող տեղակ մը պատրաստուելով, գաւառակին իսարէի Ժողովին կողմէ վաւերացուելէ ետք, պատահական դէպքերու թուղթերուն հետ մէկտեղ գաւառին կեդրոնը, և անկից ալ նահանգին կեդրոնը կը ղրկուի, որպէս զի նահանգին համարակալը արձանագրէ զայն։

57. Մարդահամարի դէպքերու եւ գործառնութեանց առթիւ, Իսարէի Ժողովին և Պետական Խորհուրդի նախագահ Ատեանին կողմէ վճռուած դրամական տուգանքները, քանի որ Մարդահամարի Վարչութեան կը վերաբերին, յատուկ պաշտօնեաներու ձեռքով գանձուելով, Մարդահամարի տեսչութեանց պիտի յանձնուին։

58. Մէյ մէկ օսմ. ոսկի տուգանք պիտի վճարին տ'ին Իմամներն ու Մուխթարները, ոչ-իսլամ հասարակութեանց գիւղի կամ թաղի Քահանան կամ Խախամը և Մուխթարը, որոնք այս կանոնագրին որոշած ծախքերէն ու վարձքերէն աւելի դրամ կ'առնեն։

59. Ամենը որ Մարդահամարի գործառնութեանց առթիւ, այս կանոնագրին տրամադրած դրամական տուգանքները չեն ուզեր վճարել, Գատական Օրէնքին 37 դ. յօդուածին վերջին պարբերութեան համաձայն, բանտարկութեամբ կը պատժուին։ Սակայն անոնք որ իրենց օրապահիկը ճարելու անկարող են, պատիժ զերծ կը մնան, պայմանաւ որ թաղին կամ գիւղին Իմամն և Մուխթարը, և ոչ-իսլամ հասարակութեանց գիւղի կամ թաղի Քահանան կամ Խախամը, Մուխթարները և Մերերու ժողովը (Իխթիյար Մէճլիսի) հաստատեն անոնց ունկարողութիւնը, և թաղապետութիւնն ալ վաւերացնէ։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԷՆ

ԿԻՒՄՇԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԷՖ. Ի ԽՕՍԱԿ

Վերջերս ծանուցած էինք թէ՝ Մարսիլիոյ մէջ վախճանած Յովհաննէս էֆ. Կիւմշեան թողած է կտակ մը որ կը գտնուի Ամն. Ս. Պարտիրաք Հօր քով, և որ հաւանօրէն պիտի ներկայացուի Խան Ժողովոյ յատուկիկայ նիստին։ Կը թուենք թէ այդ կտակը վեցէնսն մըն է որ կարեւոր գումար մը նուիրած է գլխաւորաբար Կեսարիոյ Կիւմշեան վարժարանին, որուն ծախքերը հանգուցեալ սեղանաւորը կը հոգար իր կենդանութեան։ Ցայտնի է թէ Կիւմշեան էֆ. իր կտակաց հոգաբարձութեան Ատենապետ գտնուած միջոցին Օրէնսգէտ Յանձնաժողովի մը միջոցաւ ուսումնասիրել տուաւ թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ, ըստ Շերմրի կարելի է իր տացուածքին մէկ երրորդէն աւելին յատկացնել բարենպատակ հաստատութեան մը։ Այդ Յանձնաժողովը որուն անդամ էին նաեւ Վահ. Գարրիել էֆ. Նորատունկեան և հանգուցեալ Նուբեան էֆ., պատրաստած է տեղեկագիր մը՝ ուր երկարօրէն բացատրուած էր թէ դրամի վէճը ըստ Շերմրի ներելի է, և թէ վէճի կատարողը կրնայ իր կենդանութեան ինքզինքը Մէրիկէլի կարգել և իր վէճի ըրած դրամը իր ձեռքով չանգործել. այս կերպով վէճի բնոյն ուղեցած իր դիւ հարատութեան ամբողջութիւնն իսկ կրնար յատկացնել բարեգործութեան մը։

Կիւմշեան էֆ. իր կենդանութեան ալ աշխատած է Երուսաղէմի Պարտուց Բարձան գործին։ Կը յիշուի թէ իր ատենապետութեամբ կազմուած է այն Յանձնաժողովը, որ պաշտօն ունէր Պարիրաքարանի կողմէ Նուէր հաստատել Երուսաղէմի Պարտուց Բարձանի Նպաստ։ Իրաւ է որ այդ Յանձնաժողովը չյաջողեցաւ իր ձեռնարկին մէջ և այն ատեն ըսուեցաւ թէ՝ Կիւմշեան էֆ. —որ գլխաւոր դերը կը կատարէր այդ գործին մէջ— պէտք եղած գործնական ոգին ցոյց չտուաւ մարդամամուլներով՝ չափազանց զբաղելուն համար, սակայն անուրանալի է որ այդ անյաջողութիւնը գործին յարակից դժուարութեանց արդիւքն էր մանաւանդ։ Արդար ըլլալու համար, ամ-

կայն, պէտք է ըսենք թէ, Կիւլեան էֆ. ամէնափ խղճամիտ կերպով վարած էր իրեն յանձնուած գործը, որ հաշուետուութեան տակն մինչև յետին ծիրանին սահմանումը կրցաւ ճշդել։

Այս տեսակ բարի տարաբութիւններով օժտուած անձաւորութենէ մը,—որ մանաւանդ իբր Հայոց Հոգաբարձութեան Ատենապետ, այնքան նախանձախնդրութիւն ցոյց տուած է, կրթական և եկեղեցական նոր կտակներ ընել տալու և մանաւանդ արդէն իսկ եղած կտակներու գործադրութիւնը ապահովցնելու համար—, կը սպասուէր արդարեւ որ ինքն ալ իր կարգին կարեւոր կտակ մը թողու և պիտի չդարմանուի, եթէ վաֆիֆնէն բացուած տակն քանի մը հազար ոսկիի նշանակելի հրատակի մը հանդէպ գտնուինք։

ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆԾՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կիլիկիոյ Կաթ. ընտրելիներու վերջնուն ցանկը որ յատուկ թղթերով մատուցուած էր Կայս. Կառավարութեան։ Նախարարաց Խորհուրդին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ նկատողութեան առնուած է և պաշտօնական գործողութիւնները լրացած են։ Կը սպասուի Մեծ Եպարքոսութեան թէղքերէն, որ Դատական նախարարութեան ձեռքով պիտի յանձնուի Պատրիարքարանին։ Եպարքոսութեան թէղքերէով երբ ցանկը վերադարձուի Խաւրն Ժողով պիտի գումարուի, որուն արդիւնքը կը հաղորդուի Ատանայի Ընտ. Ժողովին։

ՈՒՍՈՒՄՆ. Խորհուրդը գումարուեցաւ երեկ Ղալաթիոյ խորհրդարանը և զբաղեցաւ հետեւեալներով։—1. Խորհուրդը նախորդ որոշման համաձայն այս տարուան չրջանաւարտներուն և ուսուցչական ընտրելիներուն քննութեանց արդիւնքը ներկայացուցած ըլլալով Ս. Պատրիարք Հօր, Նորին Սրբազնութեան հրամանին համաձայն որոշուեցաւ թէ չրջանաւարտներուն և թէ ուսուցիչներուն վկայականներուն բաշխման հանդէսը կատարել յառաջիկայ ուրբաթ փոմը Դին, Ն. Սրբազնութեան Նախագահութեան ներքեւ ը Պատրիարքարանի մէջ։

2.— Խորհրդական Սահակեան էֆ. կարգիկեան, նախընթաց էր Մայրաքաղաքիս վարժարաններու տեսչութեանց կողմէ գոհութեան բարենիշ արժանի ուսանողներուն ցուցակները։ Խորհուրդը նկատողութեան առաւ զայն և որոշեց քննութեան արդիւնքին համեմատ տալ նոյն բարենիշները ըստ օրինակի նախորդ տարւոյ։

3. Մի քանի գաւառներէ ուսուցչական վկայականի մասին խնդրանքներ տեղի ունեցած ըլլալով, խորհուրդը նկատողութեան առաւ զանոնք և կարեւոր անօրէնութիւններ ըրաւ։

ԱՐՄԱՇԻ միաբաններէն Տ. Աղան, Տ. Ղեւոնդ և Տ. Գարեգին վարդապետները առկի օր մայրաքաղաքս եկան Արմաշէն Ս. Պատրիարք Հօր արտօնութեամբ։

Կ'ըսուի թէ Տ. Աղան վարդապետ տակաւին տրամադիր չերեւար Բալաներթալու, թերեւս իր անձնական տկարութիւնը պատճառելով։ Աղան վարդապետ ինչպէս ծանօթ է ամէնուն, նիհարակազմ ու վատառոյզ ըլլալով, վարանում մը կը զգայ մէկէն ի մէկ ծանր պաշտօն մը ստանձնելու։ Բանի որ նոյն իսկ իր տկարութեան պատճառաւ Խալի տաներուն անկարող եղաւ պատարագելու և քարոզելու իր եկեղեցւոյն մէջ։ Լիխոանորդեց Կրպ. Քն. Սահակեան։

Իսկ կ'ենթադրուի թէ Տ. Ղեւոնդ և Տ. Գարեգին վարդապետները պաշտօնի անցնին անձնական դիւանին մէջ, Տ. Դնէլ Վ. Գալէմքեարեանի առաջնորդական պաշտօնով Բրի մեկնելուն առթիւ։ բայց միւս կողմէ հարկ է նկատի առնել նաեւ թէ, նորընթեր առաջնորդին մեկնումին մասին պաշտօնական գործողութիւնները դեռ չեն լրացած և ճամբու այլ և այլ ծախքերը Բղեցիք դեռ փութացուցած չեն Պատրիարքարան և արդէն ձմեռն ալ վրայ հասնելու մօտ է։ Մենք համամիտ ենք արդէն այն կարծիքին թէ, նորընծայ վարդապետները պէտք են ժամանակ մը Պատրիարքարանի չրջանակին մէջ վարչական գործառնութեանց հետեւին փորձառութիւն ձեռք բերելու համար։

ԿՏՈՒՑ Անապատի միաբաններէն Տ. Համազասպ Վ. Վարդանեան, որ երկու տարիէ ի վեր Արմաշի Դպրեվանքին մէջ կրօնական ուսմանց կը հետեւէր, վարդապետական իշխանութիւն առած է անցեալ կիրակի և առկի օր ալ Պոլիս եկած։ Տ. Վարդան Վրդ. Կառուց Անապատ պիտի մեկնի։

ՇԱՄԱԽԻՆ կը գրեն թէ Հայոց եկեղեցիի չինութեան Հոգաբարձութիւնը, ժողովուրդին կողմէ յայտնուած փափաքին վրայ, կը բանակցի Բաղուանակ Բալանթարեաններու հետ, ձեռք բերելու անոնց մէկ ընդարձակ հողը, անոր վրայ կառուցանելու համար եկեղեցին, Առաջնորդարանն ու կոնսիստորեան։

ՈՒԼՆԻՈՅ Տ. Կարապետ եպս.ը վերջերս առանց Տարէնտէի ժողովրդեան կողմէ յայտնուած փափաքի մը. Տարէնտի վրայ քահանայ ձեռնադրեր է Եսայի Հազարապետեան անուն անձը, զոն Տ. Յովհաննէս անուանելով։ Տ. Յովհաննէս իր անդրանիկ պատարագը մատուցեր է Սեպտ. մէկի կիրակը օրը։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ հնամեայ նամակ մը կը ծանուցանէ թէ Զարսանճագի Առաջն. Տեղապահ Տ. Կորիւն վարդապետ Էլլիսիրէմեան, որ Զմկնագդացած էր, Պատրիարքարանէ իրեն ուղղուած հեռագրի մը վրայ, մեկնած է իր Վիճակը՝ Զարսանճագ։

«ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ»որ տասնըհինգ օրը անգամ մը կը հրատարակուէր Իզմիրի մէջ, 1903 Յունուար 1 էն սկսեալ՝ չաբաթաթերթի պիտի վերածուի։ Տարեկան բաժանորդագրութիւնը Թիւրքիոյ համար 50 ղրշ. պիտի ըլլայ և ձեռքէ պիտի ՚ի՚ծախուի համ 1 ղրուշի։

ՌՈՒՍԱՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾ ՄԸ

Թիֆլիզցի երկաթուղեաց հանգուցեալ Եգոր Մարտինիչ Յակոբովի կտակին նկատմամբ ասկէ առաջ տեղեկութիւն հաղորդած էինք մեր ընթերցողաց. այժմ հետեւեալ չահեկան մանրամասնութիւնները կը հաղորդուին։

«Եգոր Մարտինիչ Յակոբով կարգադրել է իր ամբողջ չարժական կարողութիւնը և առեւտրական գործերը վերածել առձեռն դրամի և բոլոր պարտքերը վճարելուց յետոյ, մնացորդը որ մօտաւորապէս մի միլիոն ռուբլու չափ գումար կը կազմէ, բաժնել 100 մասերի և տալ դրանց.—

Թիֆլիսի Հայոց Աղքատասիրական Ընկ. 2% կամ 20 հազար ռուպլի։ Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանին 4% կամ 40 հազար ր.։ Հանգուցեալի բոլոր գործակատարներին 1% կամ տասը հազար ր.։ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տրամադրութեան տակ դնել, հայ չքաւորներին օգնելու համար 10% կամ 100 հազար ր.։ Եօնն Կրօնաւորական 1/2% կամ 5 հազար ր.։ Անհրաժեշտ հագուստ և ոտնամաններ գնելու ամէն աղգութեան պատկանող այն չքաւոր աշակերտների համար, որոնք սովորում են Թիֆլիսի քաղաքի տարրական դպրոցներում 1½% կամ 15,000 ր.։ Կոյրերի ուսումնարանին 1½% կամ 5000ր.։ Խաչիվանքի գերեզմանատան շուրջը պարիսպ քաշելու և դէպի գերեզմանատուն ջուր տանելու համար քաղաքային ջրմուղից 1½% կամ 15,000 ր.։ Ներսիսեան դպրոցին, դպրոցի չքաւոր աշակերտներին նպաստելու համար 3% կամ 30,000 ր.։ Նոյն դպրոցին գնելու տոկոսաբեր թղթեր և նորանց տարեկան եկամուտը տալ, իբրեւ նպաստ երկու հայ լուսաւորական չքաւոր ծնողների, իրանց աղջիկներին օժիտ պատրաստելու համար 4% կամ 40 հազար ր.։ Մնացած % 72 բաժանել իր կնոջն ու ազգականներին։

Բացի այդ հանգուցեալը կտակել է Ներսիսեան դպրոցին իր երկու անչարժ կալուածները (երկու մեծ և արդիւնաբեր տուներ) այն պայմանաւ միայն, որ այդ տներից մէկը միայ հանգուցեալի կնոջ տրամադրութեան տակ՝ մինչեւ նորա մահը։

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐԷՆ

Տր. Բարմբրի՝ որ գրեթէ քառասուն տարի առաջ, Ամերիկեան Պորտ ընկերութեան Տաճկաստան ղրկած վեց անձերէն մէկն էր, մեռեր է Պէյրութի մէջ, թշկական գործողութենէ մը մէկ ժամ եաքը։

Հանգուցեալը արդէն ամբողջ երկու տարիէ ի վեր կը տառապէր միզանցքարորքումի տժգոյնելի հիւանդութիւնովը։

Ցիշեալը թէ՝ իբրեւ միսիոնար և թէ՝ իբրեւ բժիշկ, պաշտօնավարած է Կարինի մէջ քսան տարի չափ՝ ինչպէս նաեւ քսան տարի Տրապիզոնի մէջ։

Իր ընակած վայրերը, աղքատ կաթոլիկները ամէն տեղ առարկայ դարձուցած էր իր գթառատ սիրային ողորմութիւններուն։

ԱԶԴ.—Մեծ. բրոֆ. Յակոբոս էֆ. Ճէֆիլեան, վերսկսած է իր պերճասէս և հոգեշունչ քարոզներուն շարքը։ Վաղը, կիրակի, ժամը 4ին (Ը. թ.) պիտի քարոզէ Իւսկիւտարի մէջ։ Հայ Աւետարանականներու մատուռին մէջ։ Բարեկամներ սիրով կը հրաւիրուին։

ՄԱՍԻՍ գրական չաբաթաթերթին այս օրուան թիւին բովանդակութիւնն է։

Ութը տարի եաքը. Գ. ՉՕՀՐԱՊ։— Գոց կապակ. Տ. Ա.։— Բանասիրական ժողովրդային առածներ. ՏՐԴԱՏ Ե. ԳԻՄԿ. ՊԱՎԵԱՆ։— Քմահաճոյքի մը գործը. (Նորավէպ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԹԵԱՆ։—Գերեզմանին վրայ (բանաստեղծութիւն) ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ։—Երեք տարի Արժանթինի մէջ (Թերթօն)։— Ցուշատետար։

ԼՈՅՍ չաբաթաթերթին նոր թիւը կը պարունակէ հետեւեալ յօդուածները։

Գրական Մօնօքոլը. ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ։—Պոլիսի հայ վարժապետները, (Աւետիս Առանձար) ՎԱՀԱՆ ԹՕՇԻԿԵԱՆ։— Հողմահարները (ոտանաւոր). ԱՅՏԱ։—Առկի օրերը (նորավէպ). ԵԼՎԻՐ։— Լուսիկ (Հանդէս). ԼԻԼԱ։—Ա՛նքան ապուշ. Ս. ԲԱԲԷԼԵԱՆ։—Օսմ. Թատերական խումբը և իսկ մը քննադատեր. Լ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ։—Ըսէք թէ ինչո՞ւ. ԳՐ. Մ. ԱՍՐԴԱՆԵԱՆ։—Ակնցի Թիրեր. Մ. Գ.։— Դէս-դէն։

Ս. ԳՐԿՋԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅ

Աղն. Թադէոս էֆ. Հանէսեան, որ ամէն առթիւ իր օժանդակութիւնը չէ զլացած հիւանդանոցիս, այս անգամ իր բարեսիրական զգացմանց մի նոր ապացոյցը տուաւ՝ իր որդւոյն Մեծ. Բիւզանդ էֆ. Հանէսեանի՝ ընդ Աղն. Օր. Նազենիկ Մ. Պալլարեան ամուսնութեան առթիւ 25 (քսանհինգ) օսմ. ոսկի նուիրելով Հաստատութեանս, ընդհ. պատապարելոց հացկերոյթ տրուելու համար։

Այս պատեհ առթիւ, Հոգաբարձութիւնս հարկ կը համարի ներկայիս իր խորին շնորհակալիքն ու. շնորհաւորութիւններն յայտնել Աղն. Թադէոս էֆ.ի որ իր սոյն յօժարակամ նուէրովն հաճեցաւ օժանդակել Հիւանդանոցիս իր ուրախութեան մասնակից ընելով ամբողջ պատապարեալներն և վայելելով անոնց սրտաբուղխ բարեմաղթութիւններն։

* * *

Հոգաբարձութիւնս շնորհակալութեամբ կը ծանուցանէ թէ՝ Մեծ Բիւզանդ էֆ. Հանէսեանի՝ ընդ Աղն. Օր. Նազենիկ Մ. Պալլարեանի ամուսնութեան առթիւ, ծաղկեփունջի հետեւեալ նուիրատուութիւններն եղած են Հիւանդանոցիս.—Կարապետ և Մարարոս էֆ.ք Խէրպէրեան 216 ղրշ.։ Տէր և Տիկին Զենոբ էֆ. Հիսարեան 160, Մկրտիչ էֆ. Ասլանեան, Սարգիս էֆ. Տէր-Ստեփանեան, Գարեգին էֆ. Ճիլէրճեան 108ական ղրշ.։

(Հոգաբարձութիւն)

ՄԱՔՐԻԳԻՒՂԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Ցուսացուածէն աւելի փայլուն եղաւ Մաքրիգիւղի Թագաւորական Ստուգակին ի Նպաստ սարքուած երէկ գիշերուան ներկայացումը։ Մասնախումբը ջանք չէր խնայած, պէտք եղածէն աւելի չքեղ ընծայելու համար սոյն հանդէսը՝ որ բազմութեամբ, ներկաներուն ընտրելիութեամբը, և տիրող կարգ կանոնով, ընտանեկան հմտաս երեկոյթի մը հանգամանքը առած էր։ Ուրախ ենք յայտնելով որ մինչև Թատրոնին եաքը տիրեց կարգ ու կանոնը։

Վեմ. կառավարիչն սկսեալ թատրոնի գրեթէ բոլոր պաշտօնատարները հաճեր էին պատուել սոյն հանդէսը իրենց ներկայութեամբը։

Երաժշտական ընտիր խումբը՝ Մ. Թօնիի առաջնորդութեամբ գերազանց հանդիսացաւ. ամէն տեսակէտով։

Դերակատարները՝ մեծաւ մասամբ, գովելի հանդիսացան իրենց դերերուն մէջ, բայց ամէնէն աւելի Մնակեան և Հօլլաս էֆէնտիներն, ինչպէս նաև Տիկ. Աղնիւ, անգամ մը ալ հաստատեցին իրենց դերասանական անուրանալի կարողութիւնները։ Կատակերգութեան մէջ, որ բնտիպ խաղ մը էր, չափէն աւելի զուարճացուցին հանդիսականները Զափրասանեան և Զօպանեան էֆէնտիները և Տիկ. Քեսար, որոնք յաջողապէս կատարեցին իրենց դերերը։

Հանդիսականաց կողմանէ արտայայտուած գոհունակութիւնը շատ անկեղծ էր ու ջերմ։ Ամէն ոք կը շնորհաւորէր Մասնախումբը՝ ներկայացման կարգադրութեանցը մասին տարած հոգածութեանը համար։

Արդարութեան պարտականութենէ մը դրդուած անկեղծօրէն կը շնորհաւորենք Մասնախումբը կազմող ժրաջան անդամները՝ և մասնաւորաբար գանձապետ Մկրտիչ էֆ. Արապանը, որ իր անխոնջ աշխատութեամբը այնքան գնահատելի արդիւնքներ առաւ և կուտայ միշտ։

Թէպէտեւ հասոյթին գումարին վերայ հշգրիտ տեղեկութիւն մը չունինք և սակայն հիմնուելով ժողովուրդին կողմէ արտայայտուած ընդունելութեան սիրալիր զգացումներուն, բաւական արդիւնաւոր հասոյթ մը կ'ենթադրենք։

ԲԱՐԻԶԻ ՊՕՐՍԱՆ

BOURSE DE PARIS

17 Հոկտ. 1902

Նրատ. 3%	(3% Français)	100 15
Բէժի	(Tab. Turcs)	361 —
Գօնսօլիտ.	(R. Turque D.)	28 35
Երկաթուղի	(Lots Turcs)	120 75
Պանդ. Օթթ	1 52(Banque Ott.)	591 —
Գրանսվալ	(Transvaal)	150 —

ՍԱԿԱՐԱՆ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ

Օսմ. Գոնսոլիտը և երկաթուղին քանի մը օրէ ի վեր թեւ քիչ մը ինկած են, բայց դարձեալ լաւ կը բռնուին Սակարաններուն մէջ և ապրանք բռնողները, այսինքն խաղինները՝ ոչ միայն չեն ուզեր բաց ծախել այլ և իրենց ունեցածն ալ ձեռքէ հանել չեն ուզեր։ Իսկ բաց ծախողները, աչքէն ի՛նը, չատ զգուշաւոր են իրենց գործառնութեանց մէջ և հակառակ մէկ երկու օրվ ի վեր սակերու ինկած վիճակէն քաշվելու ծախելու, կը վարանին գործ ընել։ Օսմ. ծխախոտի ռէժիի թուղթերը չատ բանձր գին մը ունին հիմայ՝ բաղդատաբար ու Բարիզի սակարանին մէջ կ'արժեն 361 ֆրանք որ բաւական տանէ ի վեր չէր եղած։ Հոս գնող կայ, խնդրանք կայ գրեթէ ամէն օր քիչ չատ։

Օսմ. Պանքայի թուղթերը նմանապէս լաւագոյն են։

Օսմ. քոնսոլիտի քանի մը օրէ ի վեր կրած անկումին առթիւ տուած է նաև սա պարագան որ քանի՛ քանի՛ 15 օրեայ հաշուեյարդարումներով տուղ ռէֆօնտներ կ'որոշուին, այսինքն մինչեւ 80—90 և վերջին անգամ ալ 100 ղր. ոսկեդրամ, որ չատ տարիներէ ի վեր տեսնուած բան չէր, մինչ տակէ առաջ 40, 50 կամ 60ին մէջտեղումն էր՝ որոշուած ռէֆօնտ։ (¹)

Անգլիական թուղթեր

Անգլիական Գոնսոլիտը, պահանջուած վիճակը չունի և չատ ինկած պէտք է համարել, քանի որ այսօր կ'արժէ 93.12 մէջն, մինչդեռ պատերազմին ժամանակ և նոյն իսկ ֆրանգ-միլիառներով և սթէրլին-միլիոններով փոխառութեանց ժամանակ անգամ, գոնէ բան մը աւելի կ'արժէր։ Պատերազմին տաեն այս քոնսոլիտէն ունեցողներ կամ սակարանական իրաւունքներ կը յուսային թէ պատերազմը վերջանալէն եաքը, թերեւս գոնէ իր նախորդ վիճակը անգլ. քոնսոլիտէն։ Սակայն արի տես որ, ոչ միայն իր առջի սակը — 112 և մինչեւ 114 — չկրցաւ գտնել, այլ նոյն իսկ 94 կամ չատ չատ 96էն վեր չկրցաւ բարձրանալ գինը։

«Ռանտմէյնս» և «Զէրթբրթ» անցեալները թէեւ բաւական ինկած էին, բայց հիմա քիչ մը բարւոքած են իրենց վիճակը։ Իսկ Թրանսվալի թուղթերը, հակառակ տրուելիք տարբերու զրոյներուն, հակառակ ըլալիք մեծաքանակ Թրանսվալեան փոխառութեան խօսքերու, դարձեալ, Լոնտոնի մէջ 5.87ի և Բարիզի մէջ 148.5ի սակերով հաստատ կը բռնուին։

Ֆրանսական թուղթեր

Ֆրանս. «Ռանդ»երուն գիները լաւագոյն պէտք է սեպել, երբ նկատի առնենք նոյն երկու Ռանդերուն միացումին հանգամանքը և ընկերակցութեանց օրէնքին կիրառման առթիւ ծագած վէճերը։ Եթէ այդ խնդիրը քանի մը տարիներ առաջ ըլար, թերեւս աւելի ազդեր ֆրանս. Ռանդին վրայ, ինչպէս որ ժամանակին Աբրահամ Թոռան՝ Տրէյֆիւսի մը իսկ խնդիրը քիչ չատ կ'ազդէր։ Բայց կ'երեւայ թէ չատ մը բաներու պէս այս տեսակ բաներու կարեւորութիւն տալն ալ դադրած է, նոյն իսկ դիւագրգիռ Ֆրանսայի մէջ։ Այլեւս ամէն ոք հասկցած է թէ, Մ. Բոնպ առաջադրած է անպատճառ և անաչառ գործադրել այդ օրէնքը, ինչ որ ալ ըլլայ, հակառակ կղերին իբր «հուսկ ճիգ» կարգ մը գրաւոր բողոքներուն, և հակառակ «Պապը չպիտի ձայն հանէ», «Պապը չը խօսիր կոր», «Պապը պիտի խօսի» անա-

(¹) Ռէֆօնտը, սակարանին մէջ վճարելի տեսակ մը տոկոս է՝ զոր գնողները «բաց ծախող»ներուն կը վճարեն։

մէջ զրոյցներու և խուլ սպառնալիքներու, որոնց՝ չատ յատակ կերպով կ'երեւայ թէ՝ «Մէթալիք» մը ռնգամ չի տար Ֆրանսայի կորոլամիտ նախարարապետը, որով և ի հարկէ, Ֆրանսական սեփական «Ռանդ»ին վրայ ալ չեն ազդեր այլեւս այսօրինակ ներքին խնդիրներ։

Սպանիական թուղթեր

Սպանիական արտաքին փոխառութեանց թուղթերը ներկայիս մէջ, նմանը չեղած բարձրութեան մը հասած են, արժելով 88.17 ոսկի կամ միութիւն։ Ունեցողներուն աչքը լոյս։ Եւ ունեցողներ... պակաս չեն, և ժան գնած են։ Մինչեւ 29ուկէսէն 30էն գնողներ կան մէկ քանիներ, այն ժամանակներէն՝ երբ այս տողերը գրողս ներվապէս կը յանձնարարէի հրապարակս, գնել սպանիական թուղթերէն։ Այս թուղթերը օր մը թերեւս «բռմ» ընեն։

—Օսմ. թուղթերը, երէկ իրիկուն, Սակարանը գացուելու մօտ աւելի վրայ դնելով, Գոնս.ը 26ուկէս փարա և երկաթուղին 117 ֆր. եղան։

ՊԱՐՈՅՐ

ՍԱՐՐԱՖԻՅԷ

ԳԱԼԱԹԱ ՊՕՐՍԱՍԸ

Էսկ. Ռումիսիւն ագչ. գաբ.	30—26
» » էն եիւքսէք	30—27½
» » էն աշաղը	30—22
Բուսմէլի չըմէնտ. ագչմ գաբտ.	116—⅞
» » էն եիւքսէք	117—
» » էն աշաղը	116—¼

ՊԱՆԳԱ ԱԳՍԻՕՆԼԱՐԸ

Բէժի ագսիոնը Օս. լիր.	—
Սիկարէթ Ա.	0—20
» Բ.	—90
Թրամվայ	5—47
Ծուխանս	1—32
Օպլիկասիոն Թրամվայ	495—
Ասիւրանս	3—87
Գոլոշոսիոն	0—07
Գոմմէրսիալ	0—09
Լոյիտ	75—
Պանգ Նասիոնալ սը կրեդ	413—50
Թրանսվալ	145—
Բրեմիէրմ Թահվիլաթը	496—
Անտաոլը չըմ. ագսիոնը	10—60

ԱԳԶԷԼԷՐԻՆ ՖԻՑԱԹԸ

Օսմ. լիրաստ 100 ղ. ոսն	ղ. բր.
Պէյազ մէճիտիյէ ֆարգը	108—01
Մէթալիք	102—25
Ռակիլիզ լիրաստը	109—39
Ֆրանսէզ ալթունը	87—16
Բոլ	90—
Գրէմից ալթունը	51—06
Գարպոն գայմէսի	8—64

ԷՎՐՕՊԱ ՊՕՐՍԱՍԸ

Լոնտրա 16 հոկտեմբեր

Ռուկ. էսնամը Ռուկ. լիրաստը	93—12
Օսմ. էհսամը գաբանաթը	28—
» » Բ	54—50
» » Գ	30—75
Օսմանլը Պանգասը	13—63
Մըսրը Տուլ. մուքթասը աէ	108—75
Պուլկար իսթիգրազը	91—
Գամպիո Բարիզ 3 այ վասէ	25—32¾
Թրանսվասալ	5—87
Շարթրէթ	3—21

Պէրլին 16 հոկտեմ.

Բուսմէլի չըմէնտֆէ (մարգ)	121—50
Լոնտրա իւղէրինէ գամպիո	20—275

—

Վիէննա 16 հոկտեմ.

Լոնտրա իւղէրինէ գամպիո	234—40
Բուսմէլի չըմէնտֆէրի ֆր.	112—
Օսմանլը Բէժի ագսիոնը	320—

—

Բարիզ 16 հոկտեմ.

Ֆրնս էսհ. 3% ֆր.	100—10
Եէնի Օսմ. էսհամը գաբանաթը	28—35
Բուսմէլի չըմէնտֆէրի	119—
Իթալիա էսհամը	102—90
Բռիօրիթէ Թիւրք	590
Օսմանիյէ	470—
Տուան Օթօման	512—
Սրանեօլ	88—17
Թրանսվալ	151—
Եփիբսէին իւնիֆիէ	111—20
Զարթրէթ	82—

ԳԱՄԳԻՕ

Լոնտրա	109—10
Բարիզ 3 այ վասէլի	23—01⅛
Նիւորքէն Մանատ	21—94

)(20)(

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ՆԱՐԵԿ

ԳՐԱԲԱՐ ԲՆԱՖԻՐԷՆ ՔԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳԱՍԻՄ

ՍՐՏԻ ԽՈՐԵՐԷՆ ԽՕՍՔ

ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Հին չարութիւններու վրայ նոր գիւտեր ալ ստեղծեցի. Ցոբի ըսածին նման ծնոր ու անտանելի անուրա (երկաթէ օղակ) աւելի եւս սաստկացուցի ձեռքովս. Եփրեմի գրածին պէս, կարկտան չվերցնող տաւարի մը դարձուցի անձս. առակախօսին ըսածին համեմատ մարդահամարի տոմարներէն չնչուեցայ, յիշատակուելու անարժան վիժածի մը նման. կիներու դաշտանի լաթին պէս զզուելի եղայ, ինչպէս կ'ըսէ Եսայի. հողէ թրծուած խեցեղէն ամանի պէս փչրուեցայ, ալ չփակչելու ասոյնան։ Զորրորդ չափը պատրաստեցի ինձ՝ անօրէնութեան, որ ոչնչանալու նշան է որով բամբասեց մարգարէն՝ Եղովմը։ Եւ մինթ ստութիւն կ'ըլլայ, երբ այս ամէնուն վրայ սա ալ աւելցնեմ ըսել թէ, Մողոքին՝ դեւերու նուիրուած վրանն իսկ առնելով հիմակուընէ դժոխքը ժառանգեցի ու երկնային փառքը լքեցի. հիշդ այն եղանակով ու ձեւով որով վարուեցան Իսրայէլացիք ու Բաբելոնական Ռեփան լուսաւորը պատուեցին Սինա լերան վրայ։

Որովհետեւ նախորդ չնորհին համարձակութենէն անգամ մ'ալ փոխուեցայ, զրկուեցայ, ելայ, հեռացայ, բաժնուեցայ ու չպատուաստուելու ասոյնան կորուեցայ, ուրեմն, ո՛վ Տէ՛ր, հոգիիդ պակերին վրայ կրկին վերադինելով, ընդունէ՛ զիս—որ անարժան եմ տպրելու— Իմեռնելու դատապարտուածի մը պէս, չարագործի մը պէս, խայտառակուածի մը պէս, քսու սատանին ոտքին տակ կոխկռտուած մէկու մը պէս, չչինուելու ասոյնան փչրուածի մը պէս, մահուան անդունդն հասածի մը պէս, զզուելի դարձածի մը պէս, Բեղմէ կանչուելու անարժան անպիտանի մը պէս, վերջնական կերպով կորսուելու դատապարտուածի մը պէս, դատարկապորտի մը պէս, վռնտուածի մը պէս, շուարածի մը պէս, Թշուառացածի մը պէս, վնասածի մը պէս, կտրուածի մը պէս, վչացածի մը պէս, հոգին նեղուածի մը պէս, Թշնամանուածի մը պէս։

Բայց, ո՛վ գթա՛ծ, մարդասէր, զորաւոր, այս աղերսալից խօսքերուս նայելով դարձեալ ընդունէ՛ զիս, զղջացողի մը պէս, խոստովանողի մը պէս, ոսքդ գիմողի մը պէս, ապաշխարողի մը պէս։ Դուն որ կը կշռես, կը գրես և մեծ կը սեպես հոգիի հառաչն ու ողբալացի աղաչանքը, չրթունքներու կսկիծը ու լեզուի չորնալը, խուսր դէմքը, խորհրդաւոր անցնին անձնական դիւանին մէջ, Տ. Դնէլ Վ. Գալէմքեարեանի առաջնորդական պաշտօնով Բրի մեկնելուն առթիւ. բայց միւս կողմէ հարկ է նկատի առնել նաեւ թէ, նորընթեր առաջնորդին մեկնումին մասին պաշտօնական գործողութիւնները դեռ չեն լրացած և ճամբու այլ և այլ ծախքերը Բղեցիք դեռ փութացուցած չեն Պատրիարքարան և արդէն ձմեռն ալ վրայ հասնելու մօտ է։ Մենք համամիտ ենք արդէն այն կարծիքին թէ, նորընծայ վարդապետները պէտք են ժամանակ մը Պատրիարքարանի չրջանակին մէջ վարչական գործառնութեանց հետեւին փորձառութիւն ձեռք բերելու համար։

ԿՏՈՒՑ Անապատի միաբաններէն Տ. Համազասպ Վ. Վարդանեան, որ երկու տարիէ ի վեր Արմաշի Դպրեվանքին մէջ կրօնական ուսմանց կը հետեւէր, վարդապետական իշխանութիւն առած է անցեալ կիրակի և առկի օր ալ Պոլիս եկած։ Տ. Վարդան Վրդ. Կառուց Անապատ պիտի մեկնի։

ՇԱՄԱԽԻՆ կը գրեն թէ Հայոց եկեղեցիի չինութեան Հոգաբարձութիւնը, ժողովուրդին կողմէ յայտնուած փափաքին վրայ, կը բանակցի Բաղուանակ Բալանթարեաններու հետ, ձեռք բերելու անոնց մէկ ընդարձակ հողը, անոր վրայ կառուցանելու համար եկեղեցին, Առաջնորդարանն ու կոնսիստորեան։

ՈՒԼՆԻՈՅ Տ. Կարապետ եպս.ը վերջերս առանց Տարէնտէի ժողովրդեան կողմէ յայտնուած փափաքի մը. Տարէնտի վրայ քահանայ ձեռնադրեր է Եսայի Հազարապետեան անուն անձը, զոն Տ. Յովհաննէս անուանելով։ Տ. Յովհաննէս իր անդրանիկ պատարագը մատուցեր է Սեպտ. մէկի կիրակը օրը։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ հնամեայ նամակ մը կը ծանուցանէ թէ Զարսանճագի Առաջն. Տեղապահ Տ. Կորիւն վարդապետ Էլլիսիրէմեան, որ Զմկնագդացած էր, Պատրիարքարանէ իրեն ուղղուած հեռագրի մը վրայ, մեկնած է իր Վիճակը՝ Զարսանճագ։

«ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ»որ տասնըհինգ օրը անգամ մը կը հրատարակուէր Իզմիրի մէջ, 1903 Յունուար 1 էն սկսեալ՝ չաբաթաթերթի պիտի վերածուի։ Տարեկան բաժանորդագրութիւնը Թիւրքիոյ համար 50 ղրշ. պիտի ըլլայ և ձեռքէ պիտի ՚ի՚ծախուի համ 1 ղրուշի։

ՌՈՒՍԱՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾ ՄԸ

Թիֆլիզցի երկաթուղեաց հանգուցեալ Եգոր Մարտինիչ Յակոբովի կտակին նկատմամբ ասկէ առաջ տեղեկութիւն հաղորդած էինք մեր ընթերցողաց. այժմ հետեւեալ չահեկան մանրամասնութիւնները կը հաղորդուին։

«Եգոր Մարտինիչ Յակոբով կարգադրել է իր ամբողջ չարժական կարողութիւնը և առեւտրական գործերը վերածել առձեռն դրամի և բոլոր պարտքերը վճարելուց յետոյ, մնացորդը որ մօտաւորապէս մի միլիոն ռուբլու չափ գումար կը կազմէ, բաժնել 100 մասերի և տալ դրանց.—

Թիֆլիսի Հայոց Աղքատասիրական Ընկ. 2% կամ 20 հազար ռուպլի։ Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանին 4% կամ 40 հազար ր.։ Հանգուցեալի բոլոր գործակատարներին 1% կամ տասը հազար ր.։ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տրամադրութեան տակ դնել, հայ չքաւորներին օգնելու համար 10% կամ 100 հազար ր.։ Եօնն Կրօնաւորական 1/2% կամ 5 հազար ր.։ Անհրաժեշտ հագուստ և ոտնամաններ գնելու ամէն ազգութեան պատկանող այն չքաւոր աշակերտների համար, որոնք սովորում

Նոյն այն Հեղինէ աղերսալից մոլեանդներուն ու պիտանի հեծեծանքներուն նո՛ր յանխոտածը։Սրտի խորերէն խօսք առ Աստուած

ԻՍ. ԽՕՍՔ

Եթ քանի որ ինքնաբերաբար մահուան մատնուած այս անձով, երբէք ոսքի վրայ չկանգնեցայ իբրեւ մարդ և ոչ ալ բանական սիրտ ստացայ, ինչպէս կ'ըսէ գիրքը։ Եւ որովհետեւ նախապէս գրուածներէն փոփոխութիւն մը չկրեցի և ոչ ալ չիտակ ճամբուն հետեւեցայ, ուրեմն ընթերցուածներու այս չարքին մէջ, ինչո՞ւ չցուցնեմ դէմքերը մութին մէջ ծուռու մուռ ճամբէ քալողներուն, որոնց եկաւ կատարելապէս յարմարեցաւ իմ դէմքս ալ, զոր Քու պատկերիդ վրայ ստեղծեցիր ու խօսքով զարդարեցիր։ Վերեւ նշանակուածներն անփոփոխ պահելով, հոս պիտի խոստովանիմ դարձեալ բիծերը՝ մնացած չարութիւններուս

նուիլը, անուս կամ թերուս են. սակայն անոնց աղքատութեան պատճառն ո՞վ է. ժողովուրդն իսկ է. ժողովուրդը՝ որ թատրոն չերթար, իր նուէրը տալու յաջողակ արուեստագէտին...։

* * *

Հանդէսներ և Օրագիրներ կոչուած են թէպէտեւ մարդուն մտաւոր զարգացման նպատակը, բայց ցաւալի է տեսնել որ Պոլսահայ թերթերէն ո՛չ մին կարեւորութիւն կ'ընծայէ, և քանի մը սիւնակ կը յատկացնէ այս գեղարուեստի ճիւղին։

Թատրոնական գեղարուեստ. պա՛հ, ինչ օգուտ ունի. գուցէ այսպէս կը խորհին Պոլսի խմբագրապետներ. իրա՛ւ ցաւալի է այս։ Թերթերը ինչո՞ւ չեն ուզեր ունենալ իրենց յատուկ թատրոնի Քրոնիկագիրներ՝ որոնք չաթթական ներկայացումներուն ամփոփոյզն ու քննադատութիւնն ընեն. քրոնիկագիրներ՝ որոնք գիտնան բեմի գեղարուեստը, և լուրջ ու անկողմնակալ քննադատութիւն ընեն, և ո՛չ թէ բոլորովին անգէտ, անտեղեակ արուեստին՝ ելնեն աբեղցբեղ դիտողութիւններ ընեն դերասաններու և դերասանուհիներու մասին։ Այս կարգի քննադատական մը, մէկ երկու չաթթ առաջ տեսնուեցաւ տեղական թերթերուն ամենէն մեծածաւալին մէջ, և մեծ զարմացում ու յուզում առթեց արուեստէն հակցնողներուն։ Թէև քննադատութիւն մը, լաւ կամ յոռի, միշտ իր օգուտն ունի, սակայն պէտք չէ անգիտանալ նաև թէ, թատրոնի քննադատ մը պարտաւոր է նախ արուեստի՛ն տեղեակ ըլլալ, և գլխաւորաբար գիտնալ քննադատելի դերասաններուն անձնաւորած դիերուն յատկութիւնը։

Ուրեմն պէտք է օգնել թատրոնի յառաջացման Պոլսոյ մէջ, և պէտք չէ՛ ոեւէ ջանք ու խնամք զլանալ անոր։ Մարդկային բարեկրթութեան նպաստող, մտային մակարդակին բարելաւման օգնող, նկարագիրներու և զգացումներու ազնուացման սատարող ուժն է, ազդա՛կն է թատրոնը։ Ի՞նչ բան որ կայ իրական ընութեան մէջ, ի՞նչ դէպքերու որ ծնունդ կրնայ տալ և կուտայ մարդուն բանականութիւնը, անոնք բոլորն ալ ճշգրտորէն, կենդանի պատկերներով և ապացոյցներով, որոշ երանգներով արուեստը կը ներկայացնեն թատրոնին մէջ։

Հայ մեծատունները, ինչո՞ւ մեծ զարկ մը չեն ուզեր տալ գէթ Օսմ. տրամադիրկ թատրոնին։ Հիւանդանոցին մէկ քանի զրուշ տալով գործ կը լըմընայ. ասանք մարդկային պարտաւորութիւններ են, և ո՛չ ուրիշ բաներ։ Ակէ 15—20 տարի առաջ, մեծատունները աւելի՛ զարգացած էին։ Ո՞ւր են իրենց զարգացումին վրայ յոխորդացող երիտասարդները, որոնք անուն և փառ կը փնտռեն, կ'ըզձան՝ անաւանիկ զարգացումի, անունի և պատիւի ասպէ բէզ մըն ալ իտէական, միանգամայն դրական. ինչո՞ւ իբր արուեստին սիրողներ չեն ներկայանար...։ Շատեր գուցէ խնդան այս գրածիս վրայ. հոգ չէ՛, տա՛ իրենց մտածելու կարողութիւնը կ'ապացուցանէ։

* * *

Անցած չաթթ գիշեր, Իւսկիւտարի աղքատախնամին առած ներկայացումն տաեն, ցաւալի էր տեսնել որ, թատրոնին բազմութիւնը խնդուքներով լեցուց թատրոնը այն պարագաներուն՝ ուր պէտք էր խորին ուշադրութեամբ ընդունէր խօսքերը բեմէն. լուութիւն ազդարարող շշուկներով աղմկեց այն տաեն՝ ուր պէտք էր ծափերով գոռացընել թատրոնը։ Շատ քիչեր վրդան տեսնել արուեստը, շատ քիչեր կրցան արդարապէս գնահատել դերակատարները, շատեր խաղին իսկ ուշադիր չեղան։ Մինչեւ իսկ քանի մը անգամներ դիտեցի որ օթեակներուն մէջ կիներ ու այրեր կը խօսակցէին. կը տեսնէ՞ք ինչու թատրոն կ'երթան։ Խակ են Պոլսահայք՝ միշտ խակ։ Տեղերական դերասան մը չպիտի ուզէր երբեք այսպիսի ժողովուրդի մը առջեւ բեմ ելնել։

* * *

Ես չպիտի համառօտեմ թատերախաղը, որովհետեւ շատեր այդ պէտքը լրացուցին ինձմէ առաջ, այլ պիտի խօսիմ դերակատարներուն վրայ։

Տիկ. Քնարի՝ Ռօզ Պէրնարի դերին մէջ բաւականէն աւելի յաջողակ էր։ Երկրորդ վարագոյրին, Տանիէլի հետ իր տխրաբոյր խօսակցութիւնը չա՛տ բնական, չատ սրտայոյզ էր։ «Աշխարհի մէջ, գործուած ոճի՞ր մը միայն կարելի չէ մոռնալ», հեղինակին այս խօսքը, Տիկ. Քնարիկ այնպիսի շեշտով ու ծեսխով մը արտաբերեց՝ որ ամբողջ խաղ մը, բարոյականի երկար դաս մը արժեց ինձ համար. ա՜նքան ընտիպ, ա՜նքան կատարեալ էր յանցապարելքը հայրական յարկէն։ Իր ստանձնած անմեղութեան դիրքը անթերի կատարեց։ Արժանի էր ծաղկեփունջին՝ զոր ընդունեց։

Տիկ. Հէքիմեան՝ կատարեալ էր Իզոլինի դերին մէջ։ Լպիրշ կնոջ մը դիրքը չատ լաւ ներկայացուց։ Վերջին վարագոյրին իր «Մնա բարով»ը Տանիէլին, այնպիսի ձայնով մը, յուսահատ չեշտով մը արտասանեց, անա՛նկ ակնարկ մը ձգեց Տանիէլի վրայ որ՝ անմիջապէս հասկցուեցաւ իր սոսկալի նպատակը, անձնասպանութեան ահեղ որոշումը։ Գ. վարագոյրին, Տանիէլի և Ռօզի մէջտեղ աքանչելի դեր կատարեց։ Տ. Հէքիմեան ալ կատարելապէս արժանի էր ծաղկեփունջին։ Ինչպէս ուրիշ առթիւ ալ ըսած եմ, Տիկին Հէքիմեան հոգին է Օսմ. թատերախումբին դերասանուհիներուն։

Գ. Պիննէմէճեան, երկրաչափ Տանիէլին դերը ստանձնած էր։ Լրջութեան դիրքը լաւ անձնաւորեց. սակայն տեղեր կային՝ ուր կատարելապէս անյաջող գնաց. օրինակի համար, Դ. վարագոյրին՝ Ռոզի հետ ունեցած խօսակցութիւնը. աւելի զգացում կ'սպասուէր այդ միջոցին. դերին պահանջը գոհացուցած պիտի ըլլար եթէ նախ՝ զայրոյթի արցունքը և յետոյ ներողութեան խնդրարկու կայլակները աչքերուն մէջ խօսէր. հոս կը սխալիսմ կրկնել թէ Գ. Պիննէմէճեան երբեք աչքի գործածութիւն չունի։ Վերջին վարագոյրին, իր մուքը չարդարացուց իր խօսքերը. տեսարան մտաւ կիթառ քայլերով, գլխակոչ և յուշաթափ երեւոյթով և խօսեցաւ զայրոյթի չեշտերով, բոլորովին առոյգ, գերադրապէս եռանդուն. պէտք էր որ տեսարան գար բորբոքուն. գլուխը ցցած, հաստատ քայլերով, վրէժի և ատելութեան կայծեր աչքերէն դուրս պէտք էր ժայթքէր, զայրոյթի կարմիրը պէտք էր դէմքը պատէր։ Այդ կը պահանջէր իր խօսքերը։ Զարմանալի հակադրութիւն մը կար իր արդուզարդին մէջ, դարձեալ վերջին վարագոյրին։ Իր անխնամ թողուած, թափթփած հագուստներուն հետ ունէր խիստ լաւ սանրուած մազեր։

Պ. Պիննէմէճեան կարծեմ կը ներէ ինձ, այսքան մանրակրկիտ դիտողութիւններ ընել, Արուեստին սիրոյն համար։

Պ. Շահինեան՝ կը կատարէր Կայէթանի դերը։ Բաւական յաջողակ կերպով ներկայացուց անփոյթ ապրողի մը դիրքը։ Պ. Շահինեան թող թոյլ տայ ինձ ըսել իրեն թէ՝ փողոցի մէջ գըլխարկ չենք հաներ։ Առաջին վարագոյրին երկրորդ տեսիլին, գլխարկը ձեռքին մէջ մենախօսեց։

Պ. Ալէքսանեան՝ կատարելապէս և յաջողապէս, բառին բովանդակ իմաստով, անձնաւորեց դիր մը, խարդախ, ետքը հարստացած, գձուձ զաւառացի գործաւորի մը դիրքը։

Ֆէշիմ էֆ. իսկատիպ դիրքը ներկայացուց պարզամիտ սիրահար չինականի մը։ Բուռն ծափերու արժանի է Ֆէշիմ էֆ. իր այս դերին մէջ և ծաղկեփունջի մըն ալ։

Այդ գիշերուան թատրոնի նօթագրութիւններուն մէջ աննպաստ կէտ մը չեմ գտներ Ֆէշիմ էֆ.ի համար։

Անհաւակի գլխաւոր դերակատարներուն արժանիքը «Դրամմոժիս»ի մէջ։ Խորին յարգանք և անկեղծ գնահատում Պ. Մանկեանին որ, որ քբրանալան աշխատութեամբ կը մարզէ իր ընկերները, այսքան լաւ կերպով։

ԱՇՈՏ ՄԱՏԱԹԵԱՆՑ
(Սէրոլ Դէրսան)

ԱՇԽՈՐՀԱՆ ԹԻՒՎՔ ԿԱՒԱՐՏԻ

ԷՄԻԼ ԶՈԼԱ

ԵՒ ԻՐ «ՏՕՔԹՕՐ ԲԱՍՔԱԼ»Ը

ԳՐԵՑ ՍԷՆԳԻՒԼԻԶ

Ընթերցողը անհամբեր է. Տօքթորը պիտի կրնա՞յ իր հանճարին զօրութեամբը գիշերուան երկինքը պատռել ու անհնութիւն մը ցուցընել լուսաւորներէն ալ անդին, և կամ պիտի կրնա՞յ իր հարատաեւութեան ազդեցութեամբը փոշիին մէջ գլորել անոր եկեղեցին, հաւատալիքները, ներքին դրդումները և յոյսերը։

Մարդու մը միաքը սա տողերը կու գան յանկարծ.

«Զորս դին մթութիւն, չորս դին լռութիւն, ի՞նչ պիտի ըլլայ, ի՞նչ պիտի ըլլայ։»

Ցանկարծ լռութեան մէջ Տօքթորին ձայնը կը լսուի։

—Չէի ուզեր ասիկա քեզի ցուցնել բայց կը տեսնեմ որ այս կերպ ապրիլ այլ ևս անկարելի է. ժամը հասած է։ Տուր նայիմ, սա Ռուկօն Մաքառներու ազգաբանական ծառը.

—Ա՜ռ ինչ է. ա՞ռ ինչ է։

—Այո՛. Ռուկօն Մաքառներու ազգաբանական ծառը։ Ու ընթերցումը կը սկսի լուռ կերպով։ Ատէլտա Ֆուքէ մը կայ որ Ռուկօն անուն ամուսնի մը ու Մաքառ անուն բարեկամ մը ունէր։ Ռուկօնէն ծնան Էօժէն Ռուկօնը, նաեւ՝ Բասքալ Ռուկօնը, նաեւ Արիաթիտը, նաեւ՝ Սիմոնիան, նաեւ՝ Մարթան։ Արիաթիէն ծնան Մաքսիմը, նաեւ՝ Բլօթիլտան, նաեւ՝ Վիքթօրը։ Մաքսիմէն ծնան Շարլը, ու ասիկա վերջն է։ Բայց Սիմոնեան երկու ազգիկներ ունէր Անճէլան ու Մարթան, որոնցմէ վերջինը Մաքառներու ընտանիքէն Մուռէին հետ ամուսնացաւ որմէ երեք զաւակներ ունեցաւ, ևն...։

Գիշերը առանց միջադէպի մը կ'անցնի. ընթերցումը սակայն կը շարունակուի։ Ռուկօններէն վերջ Մաքառները կու գան, և յետոյ երկու ընտանիքներուն սերունդները։ Անուն՝ անունի կը յաջորդէ, մականուն՝ մականունի։ Զար կ'երեւան, բարի կ'երեւան, անտարբեր կ'երեւան, ամէն վիճակներ կ'երեւան հոն, քարոզիչ, դերասանէր, վաճառական, զինուոր, դատարկապորտ։

Վերջապէս Տօքթորը ընդհատելով ընթերցումը իմաստունի մը աչքերով իր քեռաղջկան կը նայի ու կը հարցընէ.

—Է ուրեմն հիմա։

Ու գեղեցիկ Բլօթիլտան ինքզինքը անոր բազուկներուն մէջ նետելով.

—Ցաղթեցէ՛ր, յաղթեցէ՛ր, կը կանչէ։

Եւ իր Աստուածը, և իր հաւատքը, և իր դէպի իտէալ առաջնորդող ներքին դրդումները, և իր հոգիի պէտքը հոս հոն կը ցրուին փոշիներուն մէջ։

Ինչո՞ւ սակայն։ Ի՞նչ ապացոյցներով։ Այդ ծառին մէջ տաղտուկէ զատ ի՞նչ բան կրնար համազել զանի, և կամ կրնար այդ-ն մեծ ազդեցութիւն մը ընել անոր վրայ։ Եւ ինչո՞ւ համար առնոր շրթունքներէն դուրս չեկաւ «Ակէ՞ ինչ կ'ելլէ» հարցումը որ հաւատարապէս ամէն ընթերցողի մտքին կը ներկայանայ, անխուսափելիօրէն։ Ասիկա՝ չենք գիտեր։ Երբեք չէի տեսած որ այսքան ահագին ու անմիջական արդիւնքներ մը ձեռք բերէ հեղինակ մը, այսքան պարա՛պ ու անարժէք դասով մը։ Այս բանը այնքան զարմանալի է որքան պիտի ըլլար թէ որ Զոլա հրամայէր որ Բլոթիլտային հաւատքն ու սկզբունքները փոշիի մէջ իյնային, որովհետեւ Տօքթորը՝ օրացոյց մը, երկաթուղիի ուղեցոյց մը, անցագիր մը և կամ «միւզէիւմ»ի մը ցուցակ կարդացած է անոր...։

Բմահաճութիւնը իր սահմանէն չատ անդին անցած է, ու պարզապէս անհասկնալի դարձած։ Ընթերցողը կը հարցնէ թէ մի գուցէ հեղինակը կը խաբէ զինքը և կամ փոյի փէլ կոր հանրութեան աչքին։ Ու վէպն այս զէնիթը իր անկումն իսկ է. իր ամբողջ վարդապետութեան անկումը։

Բլոթիլտա պէտք էր որ սապէս պատասխան մը տար.

—Բա՛ հայեցողութիւնդ ոեւէ յարակցութիւն չունի իմ հաւատքիս ու եկեղեցիիս հետ։ Տեսութիւնդ այնքան իրար չի բռնող բան մըն է որ՝ մարդ ամէն բան կրնայ ըլլար անոր համաձայն, երբ տեսութիւնդ ինքը ոչնչութեան կը փոխուի։ Հետեւաբար բոլոր եզրակացութիւններդ ալ ոչնչութեան վրայ հաստատուած են։ Ըստ քեզի Նանան փողոցի թափառաշրջիկ մըն է, և Անճէլան՝ սուրբ մըն է. Հայր Մուռէն՝ խստակեաց մըն է, Ժագ Լօթիէն՝ մարդասպան մը. ու բոլոր ասոնք մեծ մայր Ատէլտիտին պատճառովը(։). բայց ես չա՛ տաւելի մեծ հաւանականութեամբ մը պիտի ըսեմ քեզի որ ազէկները անոր համար ազէկ են, որովհետեւ հաւատքիս նման հաւատք մը ունին, որովհետեւ անոնք կը հաւատան պատասխանատուութեան ու հոգիի անմահութեան, ու մեղաւորները անոր համար մեղաւոր են որովհետեւ բանի՛ մը չեն հաւատար։ Ինչպէս պիտի կրնաս ինծի ապացուցանել թէ ազիկին և էիշին պատճառը Ատէլտիտ Ֆուքէն է։ Պարզապէս բառերով պիտի համոզես զիս, եթէ ոչ նորէն պիտի կրկնես թէ՝ անանկ է որովհետեւ ա՛նանկ է։ Եւ սակայն կրնամ քեզի ըսել որ հաւատքն ու պատասխանատուութեան զգացում մը պատուար մը եղած են ամբողջ դարեր չարին դէմ. թէ որ իրրեւ դրապաշտ մը իրականութենէն աննշան բաներ մը մէջ բերել ուզես, նորէն կարող չպիտի ըլլաս հակասելու։ Մէկ խօսքով, առարկայական ապացոյց ունիմ ես, մինչ դուն քու անձնականդ՝ «Ասանկ կը թուի ինծի». այս այսպէս ըլլալով թող ինծի ուրեմն հաւատքս, ու կրակը նետէ երեւակայական այդ ծառը։

Բայց Բլոթիլտա ասոնց ոչ մէկը կ'ըսէ։ Ընդհակառակը անմիջապէս խնձոր մը կուտէ այդ փուռ ծառէն, ու հոգիին և մարմնոյն վրայէն կ'անցնի կ'երթայ Տօքթորին campը։

Ու այսպէս կը վարուի ան, միմիայն և բացարձակօրէն հաճոյք պատճառելու համար Զոլային։ Ակից զատ ուրիշ պատճառ չի կայ ու չի կրնար ալ ըլլալ։ Քանզի՝ իր՝ Տօքթորին վրայ ունեցած սիրոյն համար ըրաւ այդ բանը, և եթէ այս պատճառը, որ այնքան մեծ դեր մը կը խաղայ կնոջ համար, խաղացած է իրաւամբ այդ դերը, այն ատեն կը հասկնամ խնդիրը։ Բայց չէ՛. ասանկ պարագայի մը տակ ինչ պիտի ըլլար Զոլայի ամբողջ վարդապետութիւնը, քանի որ վարդապետութիւնը միայն կրցած է ազդել Բլոթիլտին վրայ, որուն մէջ դատելու կարողութիւնն է որ անդիմադրելի գտնել կ'ուզէ Տօքթորը։ Ու կ'ընէ ուզածը, որբամաքանութեան ու առողջ զգացողութեան վտանումովը։ Այդ վայրկեանէն, ամէն բան կարելի կը դառնայ։ Կարելի՛ է համոզել ընթերցող մը ըսելով թէ, մարդ մը որ սիրուած չէ բնաւ, կը յաջողի կնկան մը սէրը շահիլ անոր կարգի կամ ճարպամոմի գնացուցակ մը ցուցնելով։

Իրական ու մեծ տաղանդը ա՛յս կարգի վիճակի մը կու գայ կը հանի վարդապետութեան մը միջոցով։ Ան կը միահ նաև բարոյական զգացումին կատարեալ ջնջումին։ Ժառանգականութիւնը տեսակ մը պատ է որուն մէջ մէկը որքան պատուհան որ ուզէ կրնայ բանալ։ Օտքթորը ասանկ պատուհան մըն է։ Դերդասանական ջըլտարութեան մը մէկ այլասերումը կը նկատէ, այսինքն ջղին քորnormal մարդ մը կը դառնան, պատճառ մը որուն համարպիտի ուզէր իր սերունդին ցոյց տալ իր առողջութիւնը։ Բլոթիլտան ալ կը կարծէ որ անպատշաճ բան մը չպիտի ըլլար ատ. և որովհետեւ սէրը կը միացընէ զիրենք, ուստի զիրար կ'առնեն։ Ցայսմի է որ զիրար կ'առնեն ճիշդ այնպէս ինչպէս մարդիկ սովոր էին ընելու քարայրաբնակներուն օրով։ Զոլան կատարելապէս բնական կը նկատէ ատ, Տօքթոր Բասքալն ալ, և որովհետեւ Բլոթիլտան ամբողջովին միւս կողմին յարած է, ոչ իսկ բողոքի ձայն մը կը հանէ։ Ասիկա՝ քիչ մը աւելի զարմանալի կը թուի, երբ նըկատի առնենք որ Բլոթիլտան այնքան կրօնասէր էր դեռ վերջերը։ Ոչ երիտասարդութիւնը և ոչ ալ փորձառութիւնը կրնան բացատրել սա։

Նոյն իսկ ուրիշ տարեկան աղջիկներ պարկեշտութեան բնազդական զգացում մը ունին։ Բան տարեկան, —ու քանէն աւելի,— դեռատի օրիորդը գիտէ միշտ իր ըրածը ու չի կրնար զոհ մը ըլլալ։

Եթէ հոգտ չէ պարկեշտութեան զգացումին հետ, տարիկ կամ խառնուածքի և կամ օրիորդութիւնն է որ կ'ազնուացնէ, կը վեհացնէ փոխանցումը, որովհետեւ սիրոյ և պարտականութեան գործ մը կ'ընէ զայն, և սէրը ինքզ՝ օրէնսդրուած (legalized) պարտականութիւն մը ըլլալ կ'ուզէ։ Կին մը, հոգ չէ թէ կրնք չունենայ, նորէն կը բաղձայ որ իր զգացումը ժողովուրդին առջեւ վաւերական համարուի։ Քահանային առջեւ ըլլայ ատ և կամ քաղաքապետին։ Բլոթիլտան սակայն, որ կը սիրէ Բասքալը՝ ոչ մէկ բաղձանք ունի։ Քաղաքապետի մը ձեռքով կատարուած ամուսնութիւնը երկրորդական արժէք մը ունի անոր համար։ Ու դարձեալ, պարզապէս անկարելի է զինքը հասկնալ, որովհետեւ ճշմարիտ սէրը ամէն բան պիտի ընէր որպէս զի իր կապերը ամրանային, ու որպէս զի, է՛ն կարեւորը. տեւական ըլլար։ հակառակ պարագային այն բանը պիտի պատահի ինչ որ պատահեցաւ 'էէպին մէջ, այսինքն առաջին բաժանումը վերջաւորութիւնը պիտի ըլլայ իրենց միացումին։ Թէ որ քաղաքապետի մը առջեւ իրենց ամուսնութիւնը կատարուած ըլլար, ամուսին և կին պիտի մնային ու երբեք չպիտի դադրէին իրարու պատկանելէ եթէ նոյն իսկ իրարմէ բաժնուէին։ Ու քանի որ ամուսնացած չէին անոնք, Տօքթորը իր բաժանումի առաջին վայրկեանէն իսկ չամուսնացած Տօքթոր Բասքալն է, ճիշդ առջի պէս, մինչդեռ միւսը խաբուած Բլոթիլտան։ Իրենց այս սովորական կեանքին մէջ իսկ հազարաւոր դառնութիւններ ու նեղութիւններ ա՛ռաջ եկան ատկէ, վայրկեաններ ունեցան անոնք որոնք բացարձակապէս անտանելի՛ էին ներկուքին համար ալ հաւասարապէս։ Անգամ մը Բլոթիլտան բարկութենէն կատաղած, երկայ կարած ներս կը վազէ արտասուաթոր աչքերով ու երբ անաբեկած Տօքթորը պատճառը կը հարցնէ անոր, կը պատասխանէ.

—Ախ սա կիները, սա կիները։ Շուքին մէջէն քալած ատենս երբ հովանոցս կը գոցէի անանկ պատահեցաւ որ հովանոցիս ծայրովը տղեկի մը գլխուն զարնելու ժժաղդութիւնը ունենամ. ալ տեսնե՞ս. բոլորը մէկ վրան թափեցան ու սկսան սապէս բաներ մը պոռալու։ Օ՜, անանկ բաներ որ... Թէ ես բնաւ տղայ չպիտի ունենամ եղեր, թէ ինծի պէս անվարտի մը գործը չէ եղեր անանկ տղուոր բաներ ունենալ. և ուրիշ չա՛տ մը խօսքեր, զորս չեմ կրնար կրկնել, և չպիտի կրկնեմ ալ, խօսքե՛ր, զորս չի կրցայ իսկ տղէկ մը հասկնալ։

Անոր կուրծքը հեկեկումով մը կ'ելլէր կ'իջնէր։ Տօքթորը դեպ-դեղին կարած՝ զանիկա իր բազուկներուն մէջ սեղմելով, համբոյրներով կը ծածկէ անոր դէմքը ու լեռոյ կ'ըսէ.

—Իմ յանցանքս է տա. իմ պատճառովս է որ կը տառապիս կոր դուն։ Ինծի նայէ, ելլենք հեռու տեղ մը երթանք, ուր ոչ ոք պիտի ճանչնայ քեզ, ուր ամէն մարդ բարեւ պիտի տայ քեզի, և ուր երջանիկ պիտի ըլլաս դուն։

Բան մը միայն միտքերնին չի գար, երկուքի՛ն ալ,— ամուսնանալ։ Երբ Բասքալի մայրը այդ մասին կը խօսի իրենց, ականջնին քար կը կարի կարծես։ Կանացի պարկեշտութիւնը Բլոթիլտային այս մեթոդը չի յանձնարարեր, և ոչ ալ իրեն համար պէտք ըլլալիք խնամքը՝ ու զանի անպատուութենէ պաշտպանելու փափաքը՝ թոյլ կուտան Տօքթորին ընդունիլ այդ մեթոդը։ Եւ ինչո՞ւ այսպէս, որովհետեւ չի կայ, ոեւէ կերպով արդարանալի պատճառ մը, որովհետեւ այդպէս կ'ուզէ եղեր Զոլա. այդպէ՛ս, որ հաճելի է եղեր իրեն։

Բայց չըլլա՞յ որ անոր նպատակը ցոյց տալ ըլլայ եղերերգական հեւուանքները ապօրէն ընթացքներու։ Ո՛չ իսկ ամենապզտիկ չափով մը։ Բոլորովին Տօքթորին ու Բլոդիլտային կողմն է ան։ Թէ որ քաղաքապետը ամուսնացուցած ըլլար զանոնք, եղերերգութիւն մը տեղի չպիտի ունենար. բայց ի՞նչ կրնանք ըսել երբ հեղինակը կ'ուզէ որ տեղի ունենայ։ Ահա բոլոր պատճառը։

Ցեռոյ կուգայ Տօքթորին մանկութիւնը։ Իրարմէ պէտք է զատուին։ Ու այս բաժանումը իրենց կեանքին է՛ն մեծ դժբաղդութիւնը կ'ըլլայ։ Տօքթորը պիտի մեռնի հարուածին տակ։ Երկուքն ալ կը զգան որ ա՛ս պիտի ըլլայ վերջը. երկուքն ալ չեն ուզեր այդ բանը, ու դեռ չեն կրնար գտնել միջոց մը՝ որ վերջնականապէս պիտի ամրացներ իրենց փոխադարձ յարաբերութիւնները, ու այս բաժանումը պիտի վերածէր պարզապէս ճամբորդութեան մը, ոչ թէ վերջնական անջատումի մը։ Ու դե՛ռ, չեն ամուսնանար։

Որովհետեւ անկրօն մարդիկներ էին քահանայի պէտքը չի տեսան, տարիկ կրնանք հասկնալ։ Ինչո՞ւ սակայն քաղաքապետի մը պէտքը չի տեսան։ Այս հարցումը անպատասխան կը մնայ։

Հոս բարոյական զգացումի մը պակասէն զատ, դատողութեան (common sense) ալ պակասը կայ։ Գիրքը միմիայն անբարոյական չէ. խեղճուկրակ խրթին մըն է ան, շինուած անանկ տարտակներէ որոնք զիրար չեն բռներ, առանց նկատի առնելու անոր կազմութեանը մէջ տեսնուած տրամաբանութեան ու առողջ դատողութեան բացարձակ պակասը։ Ոչնչութեան այս ճահիճին մէջ, նոյն իսկ տաղանդը ինկած է։

Բան մը կը մնայ։ Թոյնը առջի պէս կը հոսի ընթերցողին հոգիին մէջէն. միաքը այլեւս կը վարժուի գէշին ու կը դարձի տրամտելէ, զայրանալէ։ Թոյնը կը ծխուի ներսը, կը ջնջէ հոգիի պարզութիւնը, բարոյական զգացողութիւնները, ու խղճի այն քնքուշութիւնը որ չարը բարիէն կը զանազանէ։

Տօքթորը՝ Բլոթիլտային հանդէպ զգացած ցաւէն, աչքերը վար կ'իջեցնէ և կը մեռնի։ Բլոթիլտան իր առջի յարկը կը վերադառնայ ու տղաքներ խնամելու գործին կը սկսի։ Տօքթորին կողմէ իր հոգիին պատուաստուած սկզբունքներէն ոչ մէկը թառամեցաւ։ Ընդհակառակը, աւելի զօրացան անոնք։ Տօքթորը կը սիրէր կեանքը, հիմա ինքն ալ կը սիրէ, ու զայն կ'ընդունի իր ամբողջութեանը մէջ ո՛չ թէ համակերպած ըլլալու համար, հապա աղէկ գիտէ զայն. ու որքան աւելի կը խոկայ ան ատոր վրայ, իր ծուկերուն վրայ գտնուած անանուն տղեկին վրայ գուրգուրալով, ա՛նչափ աւելի լաւ կերպով կը ճանչնայ կեանքը։ Ասով ահա կ'աւարտի «Ռուկօն-Մաքառ»ին շարքը։

. . . . . .

Այս վերջաւորութիւնը սակայն նոր անակնկալ մըն է։ Հիմա առջեւս տասնը ինը հատորներ փռուած են, որոնց մէջ կան, ինչպէս Զոլա կ'ըսէ. Tant de boue, tant de larmes. C'était a se demander si d'un coup de foudre, il n'aurait pas mieux value balayer cette fourmilière gâtée et miserable. Շիտա՛կ է. այս հատորները կարդացող մը ուրիշ եզրակացութեան մը չի յանգիր բայց եթէ սա եզրակացութեան թէ, կեանքը կատաղի ու կոյր մեքենական գնացք մըն է՝ որուն մէջ ամէն մարդ բաժին մը պէտք է առնէ, ուրիշներու ամենամեծ դժբաղդութեանը համար, քանի որ ուրիշ կերպ ընել անկարելի է։ Անոր մէջ, կանանչ մարգագետնին վրայ տիզմը կը տիրէ, թարմութեան վրայ՝ փտութիւն. ծաղիկներու բոյրին վրայ՝ դիակի հոտեր. առողջութեան ու առաքինութեան վրայ՝ հիւանդութիւն, տխմարութիւն ու ոճիր։ Այս Գեհենը ոչ միայն անելի է, հապա միեւնոյն ատեն նողկալի։ Մարդուն գլխուն մակերը կը անկուն, ուղղածուքը մինչեւ ստորունքը կուգայ,— թքնելու համար անոր վրան, — ու իրապէս սա հարցումը կը ներկայանայ թէ՝ չատ աւելի աղէկ չպիտի՞ ըլլար թէ որ կայծակի փայլատակում մը այրէր, մրկեր այդ Fourmilière gatée et miserable։

Ուրիշ եզրակացութիւն մը հանել կարելի չէ. տարիկ՝ մայրն ի՛մար մոլորանք մը պիտի ըլլար, պարզապէս մեղանչում մը հանդէպ բանականութեան ու տրամաբանութեան օրէնքներուն։ Եւ հիմա, գիտէք թէ իրա՞ւ ինչպէս կ'աւարտի վէպերու այս չարքը։ Կեանքը փառափանող երգ մը։ Հոս մարդուն գրիչը ձեռքէն կ'ինայ պարզապէս։ Անօգուտ գործ մը պիտի ըլլար անգամ մը եւս ցուցնել թէ նեղինակը անանկ բանի մը կը յանգի որ ուղղակի հակառակ է այն բանին որ իր գործերէն պիտի հասէր։ Իրեն գէշութիւնն չենք բաղձար մենք։ Թաղ սակայն չի զարմանայ երբ նոյն իսկ իր աշակերտները լքեն զինքը։ Մարդ պէտք է տրամաբանութեան օրէնքներուն համաձայն խորհի։ Եւ որովհետեւ ան ապրիլ ալ կուզէ, իր ճամբուն վրայ մխիթարութեան մը պէտք ունի։ Զոլայի նման վարպետները կործանում, քաջա՛ս, կեանքի հանդէպ նողկանք, ուրիշներուն կուտան։ Այս կարգի վարպետներուն բնապաշտութիւնը ատոնցմէ զատ ուրիշ կրնայ ցոյց տալ աշխարհին, ու այնքան մեծ եռանդով մը ցոյց տուած են զանոնք որ, չափը անցուցած են։ Այսօր անոնք որ՝ ապականուած օդով խեղդուելու վտանգին մէջն են, թարմ օդի պէտք ունին. յոգնութենէ պարտաւածները՝ հանգիստի. ուրեմն շատ աղէկ կընեն երբ իրենց աչքերը կ'ուղղեն այն կողմը ուրկէ պիտի գայ իրենց հանգիստը, հոն՝ ուր խաչին հետ օրհնուած են իրենք և ուր պիտի ըսդի փրենց ինչպէս որ ըսուեցաւ անդամալոյծին. Անկնինք ա՛ և տալ։

Այսպէս ահա կը թաղատարուի ամենավերջին փոփոխումը որուն ալիքները սկսած են արդէն անցնիլ արեւարի մէջէն, ամէն ուղղութիւններով։

Ըստ իմ խորհելակերպիս, բանաստեղծութիւնը ու վիպագրութիւնն ալ պէտք է անցնին այս դիմայեղութենէն կամ աւելի շիտակը, պէտք է որ զօրացնեն ու կենդանացնեն զայն։ Առաջ երթալ այնպէս ինչպէս կ'երթայինք մինչեւ այսօր, սա անկարելի է։ Անբերրի դաշտի մը վրայ սեղեր միայն կը բուսնին։ Վէպը պէտք է զօրացնէ կեանքը, ոչ թէ կործանէ. պէտք է ազնուացնէ, վեհացնէ զայն՝ ոչ թէ պղծէ. պէտք է բարի աւետիսներ բերէ անոր ո՛չ թէ սոթաբեր գոյժեր։ Իմ հոգս չէ,—եթէ ըսածներս, հանոյք կը պատճառեն կամ ոչ,—երբ ես այն հաւատքը ունիմ որ մարդկային հոգիի մեծ ու անհրաժեշտ պէտքին վրայ է որ կ'անդրադառնամ։

Թարգ. Ն. ԹՕԳԱԹԼԵԱՆ

ՎԵՐՋ

Վ. Ց. ՑԱԿՈՐԵԱՆ
Անգլ. Հայ Բառգիրք
ՍՊԱՌԱՆ Չէ. ինչպէս տարածուած են քանի մը գրավաճառք և յանձնախումբ, իրենց շահուն համար. փոփոքողը պէտք է դիմէ հրատարակողին՝ Կեդրոնական գրատուն, Զաքմաքճըլար 64 տա. Զ. Թորոսեան. գինն է 60 դահեկան անդրադ։ «Դպրոցի Գիրքերին համար եւս ուղղակի նոյն տեղը դիմել՝ մեծագոյն զեղչը և գիրքն ալ նշդիւ ստանալու համար. տուգուած է թէ, նոյն գրավաճառք տարբեր դպրոցական գիրքեր կը ղրկեն անոր տեղ խօսելով գնողը՝ ի՞նչ ուսանողներուն։

Ց. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆԻ
Նոր հրատարակութիւնք
1. «Գործնական Ընթացք Մայրենի լեզուի. Այբբենարան-Ընթերցարան»։ Բնական և դիւրագոյն մեթոդ կարդալ գրելու։ Գիր և ընթերցում համընթաց։ Խոշորագիր 1½ դրչ.։
2. «Այբբենարան-Ընթերցարան ֆիզրանսերէն լեզուի», դիւրուսոյց մեթոդով։ Տղայոց և չափահասներու համար 1½ դրչ.։
3. «Պզտիկներուն Աշխարհագրութիւնը». Պատկերազարդ, Ցուցակագծերով և Աշխարհացոյցերով։ Մանկապարտէզներու, Նախապատրաստական կարգերու և Տարրական Դասընթացքի Ա. տարւոյ համար 2½ դրչ.։
Կը գտնուին հեղինակին և գրավաճառաց քով։
ՄԱՄԼՈՒ ՆԵՐՔԻՆ
Պզտիկներուն թուագիտութիւնը.
Պզտիկներուն Երգարանը։

Տէր և Տնօրէն
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՑՄԷՐԵԱՆ